

Právnická fakulta University Karlovy v Praze
Katedra občanského práva

Rigorózní práce
NÁHRADA ŠKODY V ČESKÉM
SOUKROMÉM PRÁVU

Konzultant rigorózní práce:
Prof. JUDr. Jiří Švestka, Drsc.

Zpracovatel:
Mgr. Tomáš Bělina

Odevzdání rigorózní práce: červen 2006

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Vyjadřuji poděkování panu Prof. JUDr. Jiřímu Švestkovi, Drsc. za poskytnutí cenných rad a materiálů, které mi velmi pomohly při vypracování mé rigorózní práce a také za jeho odborné vedení mé rigorózní práce.

V Praze dne 6. června 2006

Mgr. Tomáš Bělina

Obsah:

ÚVOD	5
NÁHRADA ŠKODY – OBECNÝ VÝKLAD	8
2.1 Pojem odpovědnosti za škodu.....	8
2.2 Subjekty odpovědnosti za škodu.....	19
2.3 Prevence škod	21
2.4 Funkce odpovědnosti za škodu	25
2.5 Rozsah a způsob náhrady škody	27
2.6 Uplatnění práva z odpovědnosti za škodu	41
2.7 Společná odpovědnost za škodu více škůdců a spoluodpovědnost poškozeného na způsobené škodě	43
2.8 Promlčení práva na náhradu škody	46
2.9 Vzájemný vztah práv z odpovědnosti za škodu a z odpovědnosti za vady.....	49
NÁHRADA ŠKODY V OBČANSKÉM PRÁVU	52
3.1 Obecná odpovědnost za škodu.....	52
3.2 Případy zvláštní odpovědnosti za škodu.....	55
NÁHRADA ŠKODY V OBCHODNÍM PRÁVU	70
4.1 Obecná odpovědnost za škodu.....	71
NÁHRADA ŠKODY V PRACOVNÍM PRÁVU	73
5.1 Základní srovnání odpovědnosti za škodu zaměstnavatele a zaměstnance.....	74
5.2 Odpovědnost zaměstnance za škodu.....	75
5.3 Odpovědnost zaměstnavatele za škodu.....	78
5.4 Odpovědnost za škodu vyplývající z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr	80
5.5 Právní úprava náhrady škody v novém zákoníku práce	83

SROVNÁNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY NÁHRADY ŠKODY V OBČANSKÉM PRÁVU S ÚPRAVOU V PRÁVU OBCHODNÍM A PRACOVNÍM.....	85
NÁHRADA ŠKODY V EVROPSKÉM MEZINÁRODNÍM SOUKROMÉM PRÁVU	89
ZÁVĚR	92
Seznam použité literatury:	97

ÚVOD

Ve své rigorózní práci se zabývám pojmem náhrady škody v českém soukromém právu. Mým záměrem je nastínit obecný výklad o náhradě škody a pak vymezit konkrétní typy odpovědností za škodu v jednotlivých oborech českého soukromého práva, tj. práva občanského, obchodního a pracovního. Důraz kladu zejména na úpravu náhrady škody v občanském právu.

Mojí rigorózní práci jsem rozdělil do úvodu a sedmi kapitol včetně závěru. V první a stěžejní kapitole se nejprve zaměřuji na obecný výklad týkající se náhrady škody, nastiňuji pojem náhrady škody, její význam či funkce. Podrobněji a největší pozornost zde věnuji zejména jednotlivým předpokladům vzniku odpovědnosti za škodu. V této úvodní kapitole mé rigorózní práce se také zabývám problematikou prevence škod, subjektů náhrady škody, rozsahem náhrady škody či uplatněním práva z odpovědnosti za škodu z pohledu platné právní úpravy českého soukromého práva. Zde kladu důraz zejména na rozsah náhrady škody. Dále zmiňuji také i promlčení práva z odpovědnosti za škodu či společnou odpovědnost za škodu více škůdců a spoluodpovědnost poškozeného na způsobené škodě. Na závěr této první kapitoly zmiňuji také základní odlišnosti a spojitosti mezi právem z odpovědnosti za škodu a právem z odpovědnosti za vady.

Ve druhé kapitole mé rigorózní práce se zaměřuji na úpravu náhrady škody v občanském právu, resp. občanském zákoníku a dvou zvláštních samostatných zákonech, a to zákoně o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a zákoně o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku. Zde nastiňuji základní principy, charakteristiky a předpoklady vzniku jednotlivých typů odpovědností za škodu vyskytujících se v občanském zákoníku a dvou výše zmíněných zákonech. Nejprve zmiňuji obecnou odpovědnost za škodu podle

občanského zákoníku a následně i jednotlivé zvláštní případy odpovědnosti za škodu podle občanského zákoníku i dvou výše zmíněných zákonech. Již zde ale nezmiňuji okolnosti související s obecným výkladem o náhradě škody, jako například otázky rozsahu náhrady škody či promlčení práva na náhradu škody, neboť tuto problematiku zmiňuji v dostatečném rozsahu již v první kapitole mé rigorózní práce. Domnívám se, že je vhodné s ohledem na celkové pochopení pojmu náhrady škody a všech souvislostí souvisejících s touto problematikou zmínit již v samotném obecném výkladu o náhradě škody.

Ve třetí kapitole mé rigorózní práce stručně líčím základní principy a charakteristiku náhrady škody v obchodním právu, resp. obchodním zákoníku. Nastiňuji vztah zvláštní úpravy náhrady škody v obchodním zákoníku k úpravě v zákoníku občanském a zmiňuji obecnou úpravu náhrady škody v obchodním zákoníku a stručně také některá speciální ustanovení náhrady škody v obchodním zákoníku, jako např. odpovědnost za škodu členů představenstva akciové společnosti nebo náhradu škody v některých jednotlivých smluvních typech. Následně v této kapitole podrobněji líčím obecnou úpravu náhrady škody v obchodním zákoníku.

V následující kapitole mé rigorózní práce nejprve nastiňuji základní charakteristiku odpovědnosti za škodu vyskytující se v pracovním právu, resp. zákoníku práce. Následně zde stručně líčím základní srovnání odpovědnosti za škodu zaměstnance s odpovědností za škodu na straně zaměstnavatele. Stěžejní část této kapitoly pak věnuji jednotlivým typům odpovědnosti za škodu na straně zaměstnance i na straně zaměstnavatele. Nastiňuji jejich základní principy, charakteristiky a předpoklady vzniku těchto jednotlivých typů odpovědností za škodu. Následně také krátce zmiňuji odpovědnost za škodu vyplývající z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr. Závěrem v této kapitole stručně připomínám právní úpravu náhrady škody v novém zákoníku práce, který byl právě v době přípravy této rigorózní práce schválen Parlamentem České republiky a nabude účinnosti 1. ledna 2007.

Ve čtvrté kapitole mé rigorózní práce se stručně pokouším srovnat právní úpravu náhrady škody v občanském právu s úpravou v právu obchodním a pracovním. Domnívám se, že z důvodu pochopení, jak je upravena náhrada škody v občanském, obchodním a pracovním právu, je vhodné nejprve nastínit úpravu náhrady škody v těchto právních oborech a až následně přistoupit ke srovnání úpravy náhrady škody vyskytující se v jednotlivých soukromoprávních kodexech a nastínit odlišnosti a spojitosti mezi těmito právními úpravami. V této kapitole se tedy věnuji srovnání jednotlivých českých soukromoprávních úprav náhrady škody. Líčím zvláštní úpravu náhrady škody v obchodním zákoníku, resp. zákoníku práce ve vztahu k úpravě v zákoníku občanském, kterou již částečně zmiňuji i v předchozích dvou kapitolách, a také vysvětluji spojitosti a odlišnosti jednotlivých typů soukromoprávních odpovědností za škodu. Zaměřuji se zejména na srovnání právní úpravy v občanském zákoníku s úpravou v zákoníku práce, kde se objevuje samozřejmě více odlišností než mezi úpravou náhrady škody v občanském zákoníku a stručnou úpravou v zákoníku obchodním.

V následující kapitole mé rigorózní práce krátce zmiňuji právní úpravu náhrady škody v evropském mezinárodním soukromém právu. Domnívám se, že pro širší pochopení pojmu náhrady škody v českém soukromém právu je rozhodně dobré krátce zmínit i právní úpravu v evropském mezinárodním soukromém právu, zejména s ohledem na vstup České republiky do Evropské unie. Zmiňuji se zde stručně o základních principech náhrady škody v evropském mezinárodním právu soukromém, které dokládám stěžejními soudními případy týkající se této problematiky.

V závěrečné kapitole již jen stručně shrnuji pojem odpovědnosti za škodu a obsah mé rigorózní práce. Závěrem také zmiňuji otázku budoucí právní úpravy náhrady škody v připravovaném novém občanském zákoníku.

NÁHRADA ŠKODY – OBECNÝ VÝKLAD

Právní úprava náhrady škody je v občanském právu upravena v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku, ve znění pozdějších právních předpisů (dále jen „občanský zákoník“) a ve dvou zvláštních samostatných zákonech, o kterých se zmíním blíže v kapitole mé rigorózní práce věnující se náhradě škody v občanském právu. V pracovním právu je náhrada škody upravena v zákoně č. 65/1965 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších právních předpisů (dále jen „zákoník práce“). V obchodním právu je náhrada škody upravena v zákoně č. 513/1991 Sb., obchodním zákoníku, ve znění pozdějších právních předpisů (dále jen „obchodní zákoník“).

V systému soukromoprávního řádu má, jako celý obchodní zákoník a zákoník práce ve vztahu k občanskému zákoníku, úprava náhrady škody zakotvená v obchodním zákoníku a zákoníku práce ve vztahu k občanskoprávní úpravě povahu zvláštní úpravy. Proto také má tato zvláštní úprava náhrady škody v obchodním zákoníku a zákoníku práce přednost před obecnou úpravou náhrady škody v občanském zákoníku.

2.1 Pojem odpovědnosti za škodu

Odpovědnost za škodu je jen jednou z forem hmotné odpovědnosti v systému soukromého práva, ale zcela jistě nejčastěji se vyskytující. Dalšími formami odpovědnosti mohou být například odpovědnost za vadné plnění, odpovědnost za prodlení nebo v pracovním právu odpovědnost zaměstnavatele za neplatné rozvázání pracovního poměru.

Problematika odpovědnosti za škodu je jednou z nejkomplicovanějších a nejdiskutovanějších otázek práva. V teorii se vyskytuje mnoho odlišných názorů na problematiku náhrady škody. V mé rigorózní práci se níže stručně zmíním o

základních a nejčastěji se vyskytujících teoriích problematiky odpovědnosti za škodu.

Náhrada škody je právním institutem, kterým právo reaguje na takové chování subjektů, jehož výsledkem je vznik majetkové nebo nemajetkové újmy. Účelem náhrady škody je sjednání nápravy a odstranění důsledků, které způsobením škody vznikly. Jedná se o právní vztah, jehož obsahem je existence zvláštních povinností, které jsou subjektu uloženy vedle nebo namísto povinností stanovených původním právním vztahem, jehož fungování bylo narušeno způsobením škody, pokud se jedná o smluvní odpovědnost za škodu. Jde-li o mimosmluvní (deliktní) odpovědnost za škodu, vzniká mezi subjekty zcela nový právní vztah.¹

Náhrada škody je tedy sankcí za porušení právní povinnosti. Někdy se uvádí, že odpovědnost za škodu je definována jako pouhá hrozba sankcí. Tato teorie je zastávána zejména V. Knappem a vychází z toho, že fyzická či právnická osoba odpovídá za splnění povinnosti, že tedy ten, kdo je povinen, odpovídá za to, že svou povinnost splní a nikoliv teprve ex post za to, že jí nesplnil. Podle V. Knappa tak odpovědnost vzniká současně se vznikem povinnosti a trvá společně s ní až do porušení povinnosti, kdy se latentní povinnost aktivizuje.²

Ale převládá názor, že se jedná o sankci samotnou a nikoli hrozbu sankcí. Hlavními představiteli tohoto pojetí byli zejména Š. Luby a J. Eliáš. Podle Š. Lubyho by v případě odpovědnosti chápáné jako hrozba sankcí přestala být odpovědnost následkem porušení právního vztahu a v důsledku toho by ztratila všechnu represivní, reparační i satisfakční povahu a funkci a zůstala by jí jen povaha a funkce prevence. Náhrada škody je však samozřejmě pouze jedním z druhů sankcí, příkladem jiné může být např. neplatnost právních úkonů.

¹ Srov. Š. Luby, *Prevencia a zodpovednosť v občanskom prave*, SAV, 1958, str. 33 a násl.

² Srov. V. Knapp, *Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu*, Stát a právo I., ČSAV, 1966, str. 66 a násl.

Podle K. Witze nejsou obě výše uvedená pojetí od sebe navzájem příliš vzdálená a u obou jde o sankci za způsobení škody. Zatímco prvé pojetí vztahuje pojem odpovědnosti k latentní potenciální fázi sankce, druhé pojetí jej vztahuje k samotnému sankčnímu vztahu. Pro vymezení odpovědnosti za škodu je podle něj důležité stanovit, jaký je obsah hrozící sankce.³

Na základě výše popsaných teoriích vycházím dále v mé rigorózní práci z pojetí, které chápe odpovědnost za škodu jako samotnou sankci za porušení právní povinnosti. Jsem toho názoru, že odpovědností za škodu se rozumí nutnost nést následky svého chování a jednání.

Za porušení povinností stanovených v různých druzích společenských norem nastávají různé druhy odpovědností, zejména právní, morální a politická. Za právní odpovědnost považují povinnost strpět následky za porušení povinnosti stanovené právními normami, a to v rámci odpovědnostního právního vztahu. K porušení takové povinnosti dochází tehdy, jestliže subjekt právního vztahu, který byl k něčemu povinen, se choval jinak, než se podle povinnosti chovat měl. Porušení povinnosti přitom může být komisivní (konáním), tj. subjekt se choval tak, jak neměl nebo omisivní (opomenutím), tj. subjekt se nechoval tak, jak měl. Právo spojuje s neplněním i porušením povinnosti určité právní následky, které mohou být různé povahy a směřují zejména k tomu, aby k porušování povinností nedocházelo a aby pokud možno následky porušení povinnosti byly napraveny.

Institut odpovědnosti za škodu se v soukromém právu třídí zejména podle jednotlivých právních odvětví, rozlišujeme odpovědnost občanskoprávní, obchodněprávní a pracovněprávní. V mé rigorózní práci nastiňuji všechny tyto tři typy odpovědnosti za škodu a zmiňuji i jejich společné rysy a také na druhou stranu jejich vzájemné spojitosti a odlišnosti. K jejich vzájemnému prolínání může dojít porušením jedné povinnosti. Například porušení pracovněprávní

³ Srov. K. Witz, *Závazek pracujícího k náhradě škody způsobené při výkonu zaměstnání*, Orbis Praha, 1961, str. 10

povinnosti nemusí vždy vyvolat pouze pracovněprávní odpovědnost za škodu, ale i jiné druhy odpovědnosti, například občanskoprávní. Blíže se o tomto problému zmíním v kapitole mé rigorózní práce srovnávající právní úpravu náhrady škody v občanském právu s úpravou v právu obchodním a pracovním.

Pro soukromoprávní odpovědnost za škodu je charakteristická její vynutitelnost státním donucením. Pokud se donucující činnost státu nemůže ke splnění povinnosti použít, není na místě mluvit o odpovědnosti v právním slova smyslu, ale může jít například o odpovědnost morální. Autoritativní vynutitelnost však neznamena, že o odpovědnosti lze hovořit až v okamžiku, kdy se donucení fakticky použije. Hrozba státního donucení je sice obligatorním předpokladem odpovědnosti za škodu v právním smyslu, samotné použití státního donucení je však jen možným důsledkem situace, kdy odpovědný subjekt svoji povinnost z odpovědnostního právního vztahu nesplní dobrovolně.⁴

Ke vzniku odpovědnosti k náhradě škody samozřejmě dochází až za splnění určitých následujících předpokladů:

- a) šlo o protiprávní úkon nebo o zákonem kvalifikovanou událost vyvolávající škodu;
- b) vznikla škoda;
- c) existuje příčinná souvislost mezi a) a b); a
- d) v některých případech i zavinění ve formě buď úmyslu nebo nedbalosti.⁵

První tři předpoklady jsou objektivní povahy, kdežto čtvrtý je povahy subjektivní.

ad a) protiprávní úkon, zákonem kvalifikovaná událost vyvolávající škodu

Protiprávnost úkonu spočívá v rozporu úkonu fyzické či činnosti právnické osoby s objektivním právem jako jednotným celkem. Může se jednat o porušení obecně závazných předpisů nebo porušení jiných norem, které měl

⁴ Srov. M. Bělina a kol., Pracovní právo, C. H. Beck, 2004, str. 310

⁵ Podrobněji V. Knapp a kol., Občanské právo hmotné II., Codex Bohemia, 1995, str. 316 a násl.

škůdce zachovávat. O rozpor úkonu či činnosti s objektivním právem jde nejen tehdy, porušuje-li tento úkon či činnost imperativní normu, ale také jestliže tuto normu obchází.⁶ Dále se také může jednat o porušení povinností, které vyplývají ze smluv nebo jiných právních úkonů či o zanedbání povinnosti předcházet škodám. Tímto problémem se zabývám blíže v kapitole mé rigorózní práce věnující se prevenci škod.

Protiprávním úkonem může být nejen aktivní jednání (komisivní), ale i jednání pasivní (omisivní), zanedbání toho, co se učinit mělo. Protiprávní úkon může být jak zaviněný, tak nezaviněný.

Vzhledem k tomu, že protiprávním úkonem je úkon (činnost), který je v rozporu s objektivním právem, je třeba dovodit, že protiprávním nemůže být takový úkon či taková činnost, které objektivní právo dovoluje anebo dokonce příkazuje provést. To platí i tehdy, jestliže se takovým úkonem (činností) zasahuje dokonce se škodlivými účinky do jinak chráněné majetkové či osobní sféry fyzické či právnické osoby. V těchto případech se jedná o okolnosti vylučující protiprávnost. To znamená, že kdo způsobí škodu za těchto okolností, není za ni odpovědný. Mezi tyto okolnosti vylučující protiprávnost lze zejména řadit:

- a) výkon práva – při jeho výkonu musí být splněny všechny zákonné předpoklady (může se jednat i oprávněné použití zbraně);
- b) plnění zákonné povinnosti (rozkazy, příkazy);
- c) krajní nouze – jednání v krajní nouzi nastává za těchto podmínek:
existence bezprostředně hrozícího nebezpečí, které jednající sám nevyvolal a které ohrožený není povinen snášet; dané nebezpečí nebylo za daných okolností možno odvrátit jinak; následek způsobený zákrokem nesmí být zřejmě stejně závažný anebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Oprávněna zakročit jednáním v krajní nouzi vůči komukoliv je každá fyzická osoba;

⁶ Srov. V. Knapp a kol., Občanské právo hmotné II., Codex Bohemia, 1995, str. 320 a násl.

- d) nutná obrana – jednání v nutné obraně nastává za těchto podmínek: existence hrozícího či protiprávního útoku na chráněné soukromoprávní vztahy (ať majetkové či osobní); obrana útoku nesmí být zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Subjektem oprávněným jednat v nutné obraně je každá fyzická osoba, může jím být ten proti komu útok přímo směřuje, ale i ten, který vystupuje na obranu proti útoku hrozícímu zájmu jiného;
- e) svépomoc;
- f) svolení poškozeného (např. se jedná o reversy při lékařských zákrocích); a
- g) dovolené riziko.

Zákonem kvalifikovanou událostí je událost vyvolávající škodu, která se při určité objektivně nebezpečné činnosti stává dostatečným důvodem vzniku odpovědnosti za škodu v soukromém právu.

ad b) škoda

Občanský zákoník, ani jiný zákon, pojem škody nevymezuje, ani pokud jde o skutečnou škodu, ani o ušlý zisk. Škodou se však rozumí majetková újma, kterou lze vyjádřit v penězích.⁷ Nemajetkové újmy zásadně povahu škody nemají. Některé nemajetkové újmy však tvoří součást náhrady škody na základě výslovného ustanovení zákona (bolestné a ztížení společenského uplatnění), viz níže v kapitole věnující se rozsahu náhrady škody.

Základním dělení škody je její dělení na: škody skutečné a ušlý zisk. Za skutečnou škodu se považuje majetková újma vyjádřitelná v penězích, která spočívá v důsledku škodné události ve zmenšení (také ztrátě, snížení nebo jiném znehodnocení) majetku poškozeného, jakož i výdělek, který mu ušel, když odstraňoval následky škody.⁸ Obchodní zákoník v tomto směru stanovuje, že za škodu se považuje též újma, která poškozené straně vznikla tím, že musela

⁷ Podrobněji soudní rozhodnutí R 55/1977

⁸ Podrobněji soudní rozhodnutí R 25/1990

vynaložit náklady v důsledku porušení povinnosti druhé strany. Soudní praxe zahrnuje do rámce skutečné škody také i náklady nutné na nové obstarání věci, náklady na odstranění důsledků škody či náklady vynaložené na zjištění výše škody.⁹ Samozřejmě záleží na posouzení případu podle konkrétních okolností.

Ušlým ziskem se rozumí majetková újma vyjádřitelná v penězích, která na rozdíl od skutečné škody, spočívá v tom, že v důsledku škodné události nedošlo k rozmnožení majetkových hodnot poškozeného, které poškozený mohl odůvodněně očekávat se zřetelem k obvyklému chodu věcí, tj. kdyby ke vzniku škody nedošlo. Neboli jde o majetkovou újmu spočívající v tom, že se majetek poškozeného očekávaným způsobem nezhodnotil, nedošlo ke zvětšení majetkových hodnot poškozeného. Dojde-li k újmě na zdraví vzniká poškozenému zvláštní taxativně vymezený komplex práv na její náhradu. Tento komplex práv upravuje zvláštní právní režim v § 444 až 449a občanského zákoníku. O tomto problému se zmíním blíže v kapitole mé rigorózní práce věnované rozsahu náhrady škody.

Obě tyto formy škody, skutečná škoda a ušlý zisk, jsou v zásadě rovnocenné a existence jedné z nich není podmínkou vzniku a uplatnění druhé formy škody.¹⁰

Dalším dělení může být např. dělení na škodu osobní a majetkovou, nebo na škodu smluvní a mimosmluvní.¹¹

ad c) příčinná souvislost

Příčinnou souvislostí se rozumí požadavek, aby mezi protiprávním úkonem nebo zákonem kvalifikovanou škodnou událostí na straně jedné a vznikem škody na straně druhé existoval vztah příčiny a následku. Protiprávní úkon nebo zákonem kvalifikovaná událost musí být alespoň jednou z hlavních příčin, mají-li být dány podmínky odpovědnosti za škodu. Za hlavní příčiny se

⁹ Podrobněji tamtéž

¹⁰ Podrobněji rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 4 Odon 15/1966

¹¹ Podrobněji V. Knapp a kol., Občanské právo hmotné II., Codex Bohemia, 1995, str. 332 a násl.

považují takové příčiny, jejichž působení bylo ke vzniku škody nutné. Příčinnou souvislost je nutno odlišovat od zavinění. Zatímco příčinná souvislost je objektivním a nezbytným předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu. Zavinění je subjektivní předpoklad vzniku odpovědnosti za škodu a ke vzniku odpovědnosti se vyžaduje pouze v určitých případech, podrobněji se o tomto zmíním níže v kapitolách věnovaných jednotlivým typům odpovědnosti za škodu.

ad d) zavinění

Zaviněním se rozumí psychický vztah škůdce k protiprávnímu úkonu a ke škodě. Zavinění jako psychický vztah je založeno na spojení prvku vědění a prvku vůle. Musí existovat oba tyto předpoklady, aby daný subjekt byl způsobilý k zavinění. Zavinění může mít buď formu úmyslu nebo nedbalosti. Při úmyslném zavinění se rozeznává úmysl přímý a nepřímý, při nedbalosti nedbalost vědomá a nevědomá. Pro vysvětlení jednotlivých stupňů zavinění je třeba odkázat na definice úmyslu a nedbalosti uvedené v trestním zákoně.

Ten definuje, že trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel chtěl způsobem v trestním zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním zákonem (úmysl přímý), nebo věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn (úmysl nepřímý).¹²

Z nedbalosti je trestný čin spáchán, jestliže pachatel: věděl, že může způsobem v trestním zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný tímto zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí (nedbalost vědomá) nebo nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl (nedbalost nevědomá).¹³

¹² Podrobněji P. Šámal, F. Púry, S. Rizman, Trestní zákon, komentář, C. H. Beck, 1995, str. 42 a násl.

¹³ Podrobněji P. Šámal, F. Púry, S. Rizman, Trestní zákon, komentář, C. H. Beck, 1995, str. 48 a násl.

Ne u všech typů odpovědnosti za škodu, jak jsem zmínil, se však jedná o odpovědnost na základě zavinění. U některých typů odpovědnosti se jedná o odpovědnost bez ohledu na zavinění, tedy tzv. odpovědnost za výsledek. To je také jedno ze základních rozdělení odpovědnosti za škodu, tedy na objektivní a subjektivní. Objektivní odpovědnost za škodu nastává v případě, kdy jedním z předpokladů vzniku odpovědnosti není zavinění, jedná se např. o odpovědnost zaměstnavatele za škodu. O subjektivní odpovědnost za škodu se jedná v případě zavinění škůdce, např. se jedná o odpovědnost zaměstnance za škodu nebo obecná odpovědnost podle občanského zákoníku. Zde, s ohledem na rozlišení objektivní a subjektivní odpovědnosti, si dovoluji krátkou odbočku od české právní úpravy a krátce zmíním právní úpravu švédskou pro srovnání problematiky zavinění, jakožto předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu, v českém právu s právní úpravou jiné evropské země. Domnívám se, že je užitečné toto srovnání i s ohledem na inspiraci a možnost využít v budoucnu některých ustanoveních a principů ze švédské právní úpravy i v českém soukromém právu. Švédskou právní úpravu jsem si vybral z důvodu mé znalosti švédského práva, kterou jsem získal během mého jednorozhodního studijního pobytu na právnické fakultě tamní univerzity Lund.

Obecná odpovědnost za škodu ve švédském právu je odpovědností subjektivní, tedy s ohledem na zavinění. K odpovědnosti za škodu není potřeba úmysl, dostačující je zavinění z nedbalosti. Podle konkrétního případu se posoudí, zda je potřeba k odpovědnosti za škodu hrubá nebo jen mírná nedbalost. Mírná nedbalost postačuje k odpovědnosti za škodu pak zejména u některých typů tzv. přísné odpovědnosti za škodu, u nich není potřeba v některých případech ani mírná nedbalost a odpovědnost nastává bez ohledu na zavinění. O těchto typech odpovědnosti za škodu se zmíním později. Plná odpovědnost za škodu u škod na zdraví nenastává pokud se jedná o spoluodpovědnost poškozeného. Avšak jen za předpokladu, že se nejedná o

hrubou nedbalost. U škod na majetku je mírná nedbalost důvodem ke snížení výše náhrady škody.¹⁴

Přísná odpovědnost za škodu ve švédském právu nastává bez zřetele k zavinění odpovědného nebo se zaviněním ve formě mírné nedbalosti. Účelem tohoto typu odpovědnosti je zvýšený veřejný zájem společnosti zajistit tímto způsobem účinnou právní ochranu poškozených, tam kde je to potřeba z důvodu zvýšeného nebezpečí. Všem těmto škodám je totiž společné, že při nich hrozí okolím zvýšené nebezpečí vzniku škod na zdraví, životě či majetku.

Pravidla přísné odpovědnosti vycházejí ve švédském právu z ustanoveních vyskytujících se v zákoně o odpovědnosti za škodu, konkretizující se v jednotlivých zákonech, kde se ustanovení přísné odpovědnosti vyskytují. Případy přísné odpovědnosti za škodu se týkají například odpovědnosti za škodu v oblasti škod na životním prostředí, odpovědnosti za škodu způsobenou dopravními prostředky, odpovědnosti za škodu způsobenou trestnými činy nebo odpovědnosti za škodu v právu na ochranu osobnosti.

Asi nejdůležitějším případem přísné odpovědnosti za škodu je škoda způsobená provozem motorových vozidel. Ustanovení o této odpovědnosti se vyskytují v zákoně o škodách způsobených provozem motorových vozidel z roku 1975. Tento zákon vychází zejména z teze založené na povinném zákonném pojištění. Ze zákonného pojištění se nahrazuje škoda způsobená provozem motorového vozidla, nezávisle na zavinění řidiče, vlastníka motorového vozidla či další osoby.

Dalším významným příkladem je škoda na životním prostředí, v posledních letech velmi diskutované téma nejen ve Švédsku, zakončené vydáním nového zákona o životním prostředí z roku 1998. Právě otázka škod byla při diskutování o podobě tohoto nového zákona jednou z nejdiskutovanějších otázek. Tímto zákonem se zavedly nové a přísnější

¹⁴ Podrobněji, M. Bogdan, *Swedish Law in the New Millenium*, Norstedts Juridik, 2000, str. 228 a násl.

ustanovení týkající se náhrad škod na životním prostředí, jedná se o jakékoli škody vzniklé užíváním osobního majetku. Odpovědnou osobou nemusí být vždy jen vlastník, i když se jedná o nejčastější případ. Může jím být také například uživatel nebo nájemce. Jelikož často může vzniknout situace, kdy odpovědná osoba může být anonymní nebo nesolventní, ustanovili švédští zákonodárci zákonné pojištění placené kolektivně velkými podniky, z kterého se pak v těchto případech vzniklá škoda uhradí.

Posledním příkladem přísné odpovědnosti, o kterém se chci zmínit, je odpovědnost za škodu způsobenou trestnými činy. Ustanovení o tomto typu odpovědnosti se nacházejí ve stejnojmenném zákoně. Jedná se zejména o náhradu škody na zdraví a pouze ve výjimečných případech také o škodu na majetku způsobenou trestným činem. Výše náhrady škody je určována veřejným úřadem.

Po krátké odbočce ke švédské právní úpravě se vracím k české právní úpravě, kde má předpoklad zavinění povahu subjektivní, na rozdíl od předchozích tří předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu. Uplatní se však jen v důsledku obrany odpovědného, nikoli bez jeho námitky.

Rozlišování jednotlivých forem zavinění má při odpovědnosti za škodu v soukromém (zejména občanském) právu svůj význam v několika směrech. Za prvé z důvodu, že občanské právo spojuje v některých případech vznik odpovědnosti za škodu pouze s určitou formou zavinění – úmyslu. Za druhé má mimořádný význam rozlišování forem zavinění z hlediska možnosti přiznání rozsahu náhrady způsobené škody. Formy zavinění mají také svůj význam pro délku objektivní promlčecí doby. Právo na náhradu škody se dle občanského zákoníku obecně promlčí za tři roky. Jde-li však o škodu způsobenou úmyslně, pak se právo na náhradu škody promlčí za deset let, ode dne, kdy došlo ke škodné události, z níž škoda vznikla. To však neplatí, jde-li o škodu na zdraví. Blíže se o tomto zmíním v kapitole mé rigorózní práce věnované právě promlčení práva na náhradu škody.

Rozlišování forem zavinění je důležité i z toho důvodu, že tam, kde občanské právo prezumuje zavinění, může se tato právní prezumpce zavinění vztahovat v souladu s obecnými zkušenostmi a poznatky pouze na nedbalost, a to na nedbalost nevědomou. Prezumpce nevinny se však nemůže vztahovat na úmysl.

Vznikne-li určitému subjektu škoda a nelze-li žádnému subjektu přičíst porušení právní povinnosti a následně způsobenou škodou zaviněním, jde o náhodu v právním smyslu. Může jít o náhodu prostou nebo kvalifikovanou. Kvalifikovaná náhoda bývá někdy označována jako vyšší moc. Kvalifikovaná náhoda může být buď vnitřní nebo vnější. Vnitřní odvozuje svůj původ z chování či činnosti, o které v daném případě jde. Kdežto vnější kvalifikovaná událost je taková, která s takovým chováním či činností nesouvisí.¹⁵

2.2 Subjekty odpovědnosti za škodu

V občanském právu přicházejí v úvahu jako subjekty odpovědnosti za škodu:

- a) fyzické osoby;
- b) právnické osoby;
- c) stát; a
- d) územní samosprávné celky.

ad a) fyzické osoby

U fyzických osob je třeba, aby tato osoba byla způsobilá k zavinění v těch případech, kde se na její straně zavinění vyžaduje k její odpovědnosti za škodu. Občanské právo váže vznik způsobilosti fyzických osob k zavinění ke dvěma předpokladům. Za prvé je jím dosažení zletilosti (pozitivní předpoklad) a za druhé tím, že fyzická osoba není postižena duševní chorobou, která by u ní

¹⁵ Podrobněji V. Knapp a kol., Občanské právo hmotné II., Codex Bohemia, 1995, str. 340 a násled.

náležitě uplatnění rozumové či volní psychické způsobilosti, popř. obou, vylučovala. Obecně se vychází z toho, že zletilá a zároveň duševní poruchou nepostižená fyzická osoba je schopna rozumově posoudit situaci, ve které se nachází a zároveň z řady nabízejících se variant chování uvědoměle zvolit a rozhodnout se pro tu, která je v souladu s právem, a naopak odmítnout tu, která je s právem v rozporu. Za určitých podmínek existují i výjimky a občanské právo přiznává způsobilost k zavinění i nezletilé fyzické osobě nebo fyzické osobě, která je postižena duševní poruchou.¹⁶

Pod pojmem duševní poruchy se rozumí takový psychický stav fyzické osoby, který u ní vylučuje náležitý výkon buď rozumové nebo volní způsobilosti, nebo obou. Z hlediska způsobilosti k zavinění je nerozhodné, zda má tyto následky duševní porucha trvalého rázu nebo pouze krátkodobého rázu. Jiná je však situace, kdy se do stavu přechodné duševní poruchy, v praxi se jedná zejména o opilost, uvede fyzická osoba sama vlastní vinou. V těchto případech je odpovědnost fyzické osoby za zaviněnou způsobenou škodu založena již na jejím předcházejícím zavinění.

ad b) právnické osoby

Způsobilost k zavinění, a tudíž být subjektem práva z odpovědnosti za škodu, u právnické osoby vzniká již se vznikem právnické osoby. Za škodu způsobenou právnickou osobou se také považuje škoda, kterou způsobí jejím jménem její statutární orgán.

ad c) stát

Stát odpovídá za škodu, kterou způsobily státní orgány, právnické a fyzické osoby při výkonu státní správy, která jim byla svěřena a územní

¹⁶ Podrobněji O. Jehlička, J. Švestka, M. Škárová a kol., *Občanský zákoník, komentář*, C. H. Beck, 2004, str. 75 a násl.

samosprávné celky, pokud ke škodě došlo při výkonu státní správy, který na ně byl přenesen.

ad d) územní samosprávné celky

Územní samosprávné celky odpovídají za škodu, kterou způsobily při výkonu pravomocí, které jim byly zákonem v rámci jejich samostatné působnosti svěřeny.

V pracovním právu jsou samozřejmě subjekty odpovědnosti za škodu pouze zaměstnanci a zaměstnavatelé.

V obchodním právu zase jsou samozřejmě subjekty odpovědnosti za škodu pouze účastníci obchodních vztahů, u kterých se aplikuje náhrada škoda řídicí se obchodním zákoníkem.

2.3 Prevence škod

Zásada prevence předcházení škodám je jednou ze stěžejních zásad, které ovládají celou oblast soukromoprávních vztahů. Již každé ohrožení, a tím spíše porušení právních povinností v soukromoprávních vztazích, se stává více či méně společensky nežádoucí, protože bývá obvykle spojeno s nepříznivými individuálními majetkovými újmami i společenskými ekonomickými ztrátami – škodami na zdraví či životě, majetku, přírodě a životním prostředí. Z tohoto důvodu je na prevenci předcházení škod kladen velký důraz. Vychází se přitom z obecně uznávané myšlenky, že z individuálního i společenského hlediska je vždy lepší a jednodušší škodám předcházet než je následně složitým způsobem nahrazovat. Pro celou oblast soukromého práva je typické, že každá fyzická či právnická osoba je povinna si vždy počínat natolik bedlivě a pozorně, aby nedocházelo nejen ke škodám vůbec, nýbrž ani ke zvětšení jejich rozsahu na zdraví či životě a na majetku jiných, jakož i na dalších společenských

hodnotách, které představují příroda a životní prostředí. Toto se projevuje jak v občanském zákoníku, tak také v obchodním zákoníku a zákoníku práce. V obchodním zákoníku je předcházení škodám upraveno v § 377 a 384 a v zákoníku práce v § 170, 171 a 175. Blíže prevenci škod, vyskytující se v obou těchto zákonících, zmiňuji blíže v následujících odstavcích této kapitoly.

V občanském právu je prevence škod uskutečňována dvojím způsobem:

- a) způsobem obecného odvrácení všech fyzických a právnických osob od porušování právních povinností, které zpravidla vedou i ke vzniku škod; nebo
- b) způsobem provedení speciálního opatření, které směřuje ze strany určité fyzické či právnické osoby k odvrácení již hrozící škody v konkrétním případě.

ad a) obecná prevence

Podle § 415 občanského zákoníku je každý povinen si počínat natolik bedlivě a pozorně, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí. Každý je povinen zachovat takový stupeň bedlivosti a pozornosti, který na něm lze za konkrétních okolností rozumně požadovat. V souladu s ustálenou soudní praxí to znamená, že nikdo nemá povinnost předvídat neomezeně v budoucnu jakýkoliv možný vznik škody. Působení právní úpravy odpovědnosti za škodu se tedy ve smyslu obecné prevence uskutečňuje zejména přímým uložením obecné právní povinnosti každé individuálně určené osobě počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám vůbec, ale ani ke zvětšení rozsahu škod na zdraví či životě a na majetku jiných.

Každá fyzická či právnická osoba, která nerespektuje tuto uloženou obecnou právní povinnost předcházet škodám, pak jedná v rozporu s objektivním právem neboli chová se protiprávně. Tato fyzická či právnická osoba pak, při splnění dalších předpokladů, jak uvádím výše, odpovídá za škodu, která tímto způsobem vznikne. Obecně lze ale konstatovat, že

odpovědným podle občanského zákoníku nebude ten, kdo si v občanskoprávním styku počíná podle podmínek konkrétní situace natolik bedlivě, aby při tom nezpůsobil škodu na zdraví, majetku, právech jiného, přírodě či životním prostředí.¹⁷

Obecná prevence škod se dále uskutečňuje rozvedením a konkretizováním této obecně stanovené právní povinnosti předcházení vzniku škod do řady nejružnějších zvláštních právních povinností s cílem působit k předcházení vzniku škod v jednotlivých oblastech společenského života.

Obecná prevence odpovědnosti za škodu se také uskutečňuje stanovením, tj. hrozbou a v případě naplnění zákonných předpokladů zároveň rychlou a neodvratnou realizací občanskoprávní odpovědnosti za způsobenou škodu předpokládanou v příslušné sankční normě.

Preventivně působí na fyzické či právnické osoby i samo vědomí hrozby odpovědnosti za škodu a skutečnost, že v případě porušení právních povinností se tato hrozba promění v odpovědnost za způsobenou škodu.

ad b) speciální prevence

Má-li však být úprava odpovědnosti za škodu účinná, nemůže se omezovat jen na své působení ve smyslu obecné prevence, ale je třeba také speciální prevence. Tato prevenční povinnost spočívá v právní povinnosti každého, komu škoda v konkrétním případě již hrozí, tj. každého ohroženého, zakročit k odvrácení hrozící škody jak na zdraví či životě, majetku nebo životním prostředí. Tato povinnost je nazývána tzv. zakročování, resp. zasahovací prevenční povinností. Tato prevenční povinnost je uložena všem ohroženým fyzickým či právnickým osobám bez zřetele na to, zda jde o ohrožení vážné či nikoli.

Ten, komu takto hrozí škoda na jeho zdraví, na jeho majetku, na přírodě či životním prostředí je povinen aktivně zakročit k jejímu odvrácení sám, a to

¹⁷ Srov. O. Jehlička, J. Švestka, M. Škárová, Občanský zákoník. Komentář, C. H. Beck, 2004, str. 570 a násl.

způsobem, který je přiměřený konkrétnímu ohrožení. Přiměřenost způsobu zakročení se posuzuje individuálně a objektivně, tj. jak by se za dané situace při zvažování rizik hrozící škody zachoval každý řádně, rozumně uvažující ohrožený. Při posuzování jeho přiměřenosti je třeba brát zřetel zejména k druhu a intenzitě ohrožení, k hrozící škodě a její povaze, k celkově nastalé situaci, za které škoda hrozí, k postavení, zkušenostem i možnostem konkrétního ohroženého včetně toho, zda ohroženým byla fyzická či právnická osoba atd., tzn. ke všem okolnostem jednotlivého případu.

V pracovním právu je samozřejmě prevenční povinnost uložena jak zaměstnavatelům, tak také jednotlivým zaměstnancům. Zvláště u odpovědnosti zaměstnance za škodu se klade důraz na preventivně výchovnou funkci. Zaměstnanec je podle § 171 odst. 1 zákoníku práce povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví a majetku. Hrozí-li škoda, je zaměstnanec na ni povinen upozornit vedoucí zaměstnance. Zaměstnanec je také povinen zakročit, je-li třeba k odvrácení škody neodkladně zákroku, jak vyplývá z § 171 odst. 2 zákoníku práce. Nemusí však tak učinit, pokud mu v tom brání důležitá okolnost nebo jestliže by tím vystavil vážnému ohrožení sebe nebo ostatní zaměstnance, popřípadě osoby sobě blízké.

U odpovědnosti zaměstnavatele se spíše vychází z koncepce, že zaměstnanci musí být pokud možno uhrazena veškerá škoda. Avšak i zaměstnavatel je povinen podle § 170 odst. 1 zákoníku práce zajišťovat svým zaměstnancům takové pracovní podmínky, aby mohli řádně plnit své pracovní úkoly bez ohrožení zdraví a majetku. Zjistí-li zaměstnavatel závady, je povinen učinit opatření k jejich odstranění.

Zaměstnavatel je také povinen soustavně kontrolovat, zda zaměstnanci plní své pracovní úkoly tak, aby nedocházelo ke škodám.

V obchodním právu je subjektům uložena jednak oznamovací povinnost. Podle § 377 obchodního zákoníku je uložena té straně, která porušuje svou povinnost nebo která s přihlédnutím ke všem okolnostem má vědět, že poruší svou povinnost ze závazkového vztahu, povinnost oznámit druhé straně povahu překážky, která jí brání nebo bude bránit v plnění povinnosti, a o jejích důsledcích. Taková zpráva musí být podána bez zbytečného odkladu poté, kdy se povinná strana o překážce dověděla nebo při náležité péči mohla dovědět. Nesplnění této oznamovací povinnosti má za následek, že poškozená strana má nárok na náhradu škody, která jí tím vznikla.

Dále je také subjektům uložena povinnost k odvracení hrozící škody. Podle § 384 obchodního zákoníku je osoba, které hrozí škoda, povinna s přihlédnutím k okolnostem případu učinit opatření potřebné k odvracení škody nebo k jejímu zmírnění. Povinná osoba není povinna nahradit škodu, která vznikla tím, že poškozený tuto povinnost nesplnil. Strana, která provedla opatření k odvracení škody, má nárok na náhradu nákladů, které jí tím vznikly, pokud by druhá strana byla povinna hrozící škodu hradit.¹⁸

2.4 Funkce odpovědnosti za škodu

Odpovědnost za škodu plní následující funkce:

- a) preventivně výchovnou; a
- b) reparační (satisfakční).

Občanský zákoník i zákoník práce kladou důraz na funkci preventivně výchovnou, o které jsem se již podrobněji zmínil v předchozí kapitole mé rigorózní práce. Avšak bohužel i přes veškeré preventivní úsilí bude ke škodám z nejrůznějších důvodů vždy docházet. Zde pak nastává reparační (satisfakční) funkce odpovědnosti za škodu.

¹⁸ Podrobněji I. Pelikánová a kol. – Obchodní právo II., Aspi, 2003, str. 238

Reparační funkcí se rozumí nahrazení škody poškozenému. Vychází se z funkce odpovědnosti za škodu, která musí zajistit odčinění škodlivých následků ve smyslu přenesení břemene škody z poškozeného na odpovědného. U škod na majetku se jedná o jejich reparování (kompenzaci). I když samozřejmě pokud je to možné, pak je kladen důraz na vrácení věci do původního stavu, jako kdyby škoda vůbec nevznikla. Újmy na zdraví lze z povahy věci pouze zmírnit, proto zde odpovědnost za škodu plní funkci satisfakční.

Občanské a obchodní právo jsou ovládány zásadou co nejúplnější náhrady způsobené škody, a to buď náhrady v penězích nebo náhrady in natura. V pracovním právu je tato zásada uplatněna jen u odpovědnosti za škodu zaměstnavatele. Naopak u odpovědnosti zaměstnance je z důvodu sociální jistoty výše náhrady škody značně omezena. O souvislostech týkajících se reparační funkce náhrady škody se ještě podrobně zmíním v následující kapitole mé rigorózní práce věnující se rozsahu a způsobu náhrady škody.

Ve svém působení se preventivní a reparační funkce náhrady škody navzájem doplňují a prolínají. Sama o sobě by žádná z nich ke skutečně účinnému zajištění ochrany soukromoprávních vztahů nevedla a nestačila. Například reparační funkce totiž mimo své základní funkce může také působit ve smyslu prevence. Nejen sankce potenciálně hrozící, ale i efektivně realizovaná výchova k dodržování právních povinností a tím i k předcházení škodám, odrazuje škůdce od podobného škodlivého chování do budoucna.

Česká občanskoprávní teorie i praxe ještě hovoří o satisfakční funkci náhrady škody, a to v případě jednorázového peněžitého odškodnění zadostiučinění za vytrpěné bolesti i ztížení společenského uplatnění neboli i za nemajetkové újmy.¹⁹

¹⁹ Srov. M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák a kol., *Občanské právo hmotné II.*, Aspi, 2006, str. 417 a násl.

V pracovněprávních vztazích dle M. Běliny plní odpovědnost za škodu také funkci sankční a chápe ji jako postih za porušení povinnosti, resp. za nezabránění škodné události.²⁰

2.5 Rozsah a způsob náhrady škody

Rozsahem náhrady škody se rozumí jakou výši škody má odpovědný poškozenému nahradit. Jak jsem již zmínil, občanské i obchodní právo jsou na rozdíl od práva pracovního ovládána zásadou co nejúplnější náhrady škody. V obchodním právu se však nenahrazuje škoda, jež převyšuje škodu, kterou v době vzniku závazkového vztahu povinná strana jako možný důsledek porušení své povinnosti předpovídala nebo kterou bylo možno předvídat s přihlédnutím ke skutečnostem, jež v uvedené době povinná strana znala nebo měla znát při obvyklé péči. Nahrazuje se tedy škoda v rozsahu, ve kterém vznikla s výše uvedenou výjimkou nepředvídatelné škody. Při hodnocení, zda jde o případ nepředvídatelné škody, je třeba vzít v úvahu znalost, kterou škůdce měl vzhledem ke své situaci a okolnostem vztahujícím se jen k němu. Dále je také třeba vyjít z úvahy, co v dané situaci mohl předvídat obchodu znalý podnikatel.²¹

Požádá-li o to poškozený a je-li to zároveň účelné, nahrazuje se škoda uvedením v předešlý stav. Tato zásada platí jak v občanském právu, tak i v právu obchodním a pracovním. Tento způsob náhrady škody se například uskuteční opravením poškozené věci a může být poskytnut odpovědným subjektem, tj. subjektem, který škodu způsobil, ale i někým jiným na účet této odpovědné osoby.

Nejčastěji vyskytujícím se případem je však poskytování náhrady škody v penězích. Náhradou škody poskytovanou v penězích se rozumí náhrada

²⁰ Srov. M. Bělina a kol., Pracovní právo, C. H. Beck, 2004, str. 318 a násled.

²¹ Podrobněji I. Štenglová, S. Plíva, M. Tomsa, Obchodní zákoník, komentář, C. H. Beck, 2002, str. 953

v české měně. V obchodních vztazích však může jít i o škodu, která vznikla porušením závazku, jenž měl být splněn v jiné než české měně. Obchodní zákoník v § 732 tento problém řeší ustanovením, které říká, že v pochybnostech je dlužník povinen nahradit škodu v téže měně, k níž je zavázán při porušení smlouvy či zániku závazku. Možným způsobem náhrady škody by mohla i kombinace obou výše uvedených variant, tj. uvedení v předešlý stav i náhrada v penězích.

Naproti tomu v právu pracovním je zásada co nejúplnější náhrady uplatněna jen u odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. U odpovědnosti zaměstnance za škodu je tato zásada potlačena z pochopitelného důvodu ohrožení sociální jistoty zaměstnance. Pokud by měl hradit celou způsobenou škodu, mohl by se dostat do situace, která by ohrozila jeho životní existenci. Z tohoto důvodu je rozsah náhrady škody na straně zaměstnance značně omezen. Např. výše náhrady škody způsobené zaměstnancem z nedbalosti je omezená a nesmí přesáhnout u jednotlivého zaměstnance částku rovnající se čtyřapůlnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku (§ 179 odst. 2 zákoníku práce). Dalším příkladem je rozsah náhrady škody při vyrobení zmetku, pokud zaměstnanec způsobil z nedbalosti škodu vyrobením zmetku, pak hradí zaměstnavateli náklady vynaložené na materiál a mzdy, popřípadě na nutné opravy zmetku i stroje, jestliže jej při výrobě zmetku způsobil, až do částky rovnající se polovině jeho průměrného měsíčního výdělku. Tuto povinnost nahradit škodu však zaměstnanec nemá, pokud mu nebylo po oznámení závady uloženo zastavit práci.²² Vznikl-li zmetek omluvitelnou chybou zaměstnance, který je jinak v práci svědomitý, může mu zaměstnavatel náhradu škody přiměřeně snížit. Výše náhrady škody však musí činit nejméně jednu třetinu skutečné škody, a přesahuje-li škoda polovinu průměrného měsíčního výdělku zaměstnance, nejméně částku rovnající se jedné šestině jeho průměrného měsíčního výdělku. U odpovědnosti zaměstnance za nesplnění povinností

²² Podrobněji M. Bělina a kol., Pracovní právo, C. H. Beck, 2004, str. 323 a násl.

k odvrácení škody nesmí výše náhrady škody přesáhnout částku rovnající se trojnásobku zaměstnancova průměrného měsíčního výdělku.

Ale i zaměstnanec je povinen uhradit v jednom případě škodu v plné výši, a to u individuální odpovědnosti za schodek na svěřených hodnotách, kdy je zaměstnanec povinen nahradit schodek v plné výši. Jenom pokud se jedná o společnou odpovědnost za schodek nesmí podíl u náhrady jednotlivých zaměstnanců, s výjimkou vedoucího a jeho zástupce, přesáhnout částku rovnající se jejich průměrnému měsíčnímu výdělku před vznikem škody.

Dle nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník, je omezena také odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech, kterými jsou klenoty, peníze a jiné cennosti, a to do výše 5 000 Kč.

Na druhou stranu u odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, řídicí se zvláštním zákonem, je omezena náhrada škody minimální výší. Výrobce je povinen u tohoto typu odpovědnosti za škodu nahradit škodu na věci, za kterou odpovídá, jen v částce převyšující částku vypočtenou z 500 EUR kursem devizového trhu vyhlášeným Českou národní bankou v den, v němž škoda vznikla nebo byla zjištěna. Z toho vyplývá, že odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku je omezena na případy významnějších škod.

Při škodě způsobené na majetku se podle občanského i obchodního práva poškozenému hradí veškerá škoda i ušlý zisk. V obchodním právu podle § 381 obchodního zákoníku může poškozená strana místo skutečně ušlého zisku požadovat náhradu zisku dosahovaného zpravidla v poctivém obchodním styku za podmínek obdobných podmínkám porušené smlouvy v okruhu podnikání, v němž podniká.

Při určení výše škody na majetku (konkrétních věcech) se vychází z ceny, jakou měla věc v době poškození. Touto cenou je třeba rozumět obvyklou cenu ve smyslu § 2 odst. 1 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, ve znění pozdějších právních předpisů a prováděcí vyhlášky č. 540/2002 Sb., ve znění

pozdějších vyhlášek, pokud výše uvedený zákon nestanoví jiný způsob oceňování. Obvyklou cenou se podle výše uvedeného zákona rozumí cena, která byla dosažena při prodeji stejného či obdobného majetku v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni ocenění. Přitom se zvažují všechny okolnosti, které mají vliv na cenu. Do její výše se však nepromítají vlivy mimořádných okolností trhu, osobních poměrů prodávajícího či kupujícího ani vliv tzv. ceny zvláštní obliby majetku.

Jestliže u poškozeného dojde v důsledku protiprávního zásahu škůdce jak ke škodě na věci, tak i v důsledku provedení oprav a výměn určitých částí poškozené věci, zároveň k jejímu určitému majetkovému zhodnocení, musí být při úvaze o náhradě rozsahu způsobené škody brán spravedlivě zřetel na obojí. Dojde-li proto například k úplnému zničení automobilu, musí být při náhradě škody odečtena i ta část, kterou poškozený získal prodejem zničeného automobilu do sběrný šrotu.

2.5.1 Újma na zdraví poškozeného

Při škodě, resp. újmě na zdraví se poškozenému hradí:

- a) účelné náklady spojené s léčením;
- b) ztráta na výdělku; a
- c) bolesti a ztížení společenského postavení.

ad a) účelné náklady spojené s léčením

Soudní praxe vykládá pojem účelných nákladů spojených s léčením v širším smyslu a považuje za ně veškeré náklady vedoucí ke zlepšení zdraví poškozeného. Patří mezi ně nejen vlastní náklady na vyléčení, ale i například náklady vydatnějšího či dietnějšího stravování, které překračují rámeček běžného stravování po dobu, kdy potřeba tohoto druhu stravování trvá, náklady spojené s rehabilitací, náklady spojené s výpomocí třetích osob nebo ošetřovatelky nebo náklady vynaložené na nutné bezbariérové úpravy bytu poškozeného.

Náklady na léčení prokazatelně vynaložené se hradí tomu, kdo je skutečně vynaložil. To může být nejen sám poškozený, ale i třetí osoba, jako například ošetřující člen rodiny. Ten, kdo náklady na léčení prokazatelně vynaložil však musí prokázat jejich účelnost i rozsah. Náhrada účelných nákladů spojených s léčením však přichází v úvahu jen tehdy, nejsou-li hrazeny z nemocenského pojištění.

Od účelně vynaložených nákladů spojených s léčením poškozeného je však třeba odlišovat náklady léčení vynaložených zdravotní pojišťovnou. Jestliže třetí osoba způsobí pojištěnci škodu na zdraví v příčinné souvislosti se zaviněným protiprávním úkonem a náhradu této škody uhradí ošetřujícímu zdravotnickému zařízení pojištěnecova zdravotní pojišťovna, je tato pojišťovna následně oprávněna samostatně požadovat od této třetí osoby náklady zvláštní péče, které ošetřujícímu zdravotnickému zařízení již uhradila.

ad b) ztráta na výdělku

Ztráta na výdělku je majetková újma, která poškozenému v důsledku zranění skutečně vznikla. Poškozený má však právo na ztrátu na výdělku ve formě peněžitého důchodu vůči škůdci pouze za předpokladu, že mu ztráta nebyla uhrazena, ať zcela nebo částečně, dávkami z nemocenského nebo důchodového pojištění.

Ztráta na výdělku se hradí jak po dobu pracovní neschopnosti, tak po skončení pracovní neschopnosti. Zákoník práce i občanskosoudní praxe chápe obě tyto práva jako samostatná dílčí práva, předpoklady jejich vzniku jsou odlišné a i jak zmíním podrobněji v části věnující se promlčení práva na náhradu škody, obě tyto práva se také promlčují v samostatné promlčecí době.

Výše náhrady ztráty na výdělku po dobu pracovní neschopnosti činí rozdíl mezi průměrným výdělkem poškozeného před poškozením a plnou výší nemocenského. Podle § 2 odst. 1 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník, se průměrným výdělkem rozumí průměrný výdělek

zjišťovaný podle zvláštního zákona pro pracovněprávní účely. Tímto zvláštním zákonem je zákoník práce s odkazem na zákon č. 1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výděлку, ve znění pozdějších právních předpisů. Podle § 17 odst. 1 tohoto zákona průměrný výdělek pro pracovněprávní účely zjišťuje zaměstnavatel z hrubé mzdy zúčtované zaměstnanci k výplatě v rozhodném období a z doby odpracované v rozhodném období. Rozhodným obdobím je předchozí kalendářní čtvrtletí a průměrný výdělek se zjišťuje vždy k prvnímu dni následujícího kalendářního měsíce. Jestliže zaměstnanec v rozhodném období neodpracoval alespoň 22 dnů, používá se místo průměrného výděлку pravděpodobný výdělek. Pravděpodobný výdělek se zjistí z hrubé mzdy, které zaměstnanec dosáhl od počátku rozhodného období, popřípadě z hrubé mzdy, které by zřejmě dosáhl (§ 17 odst. 4 zákona o mzdě).

Nelze-li takto určit průměrný výdělek poškozeného (pokud jde o osobu samostatně výdělečně činnou) vychází se pak z okolností jednotlivého případu, zejména z daňového přiznání poškozeného.

Výše náhrady za ztrátu na výděлку po dobu po skončení pracovní neschopnosti činí rozdíl mezi průměrným výdělkem poškozeného před poškozením a průměrným výdělkem poškozeného po poškození s připočtením případného invalidního nebo částečného invalidního důchodu. Podle § 195 zákoníku práce se tato náhrada poskytuje v takové výši, aby se spolu s výdělkem zaměstnance po pracovním úraze a s připočtením případného invalidního nebo částečného invalidního důchodu poskytovaného z téhož důvodu rovnala jeho průměrnému výděлку před vnikem škody. V občanskoprávní právní oblasti však není důvodu omezení, které platí pro právo pracovní, a to omezení uvedené v § 195 odst. 4 zákoníku práce, podle kterého náhrada za ztrátu na výděлку po skončení pracovní neschopnosti přísluší zaměstnanci nejdéle do konce kalendářního měsíce, ve kterém dovrší 65 let věku. Dojde-li následně k podstatné změně poměru na straně poškozeného, například dojde ke zlepšení

jeho zdravotního stavu nebo se změni jeho částečný invalidní důchod na plný, může jak poškozený, tak i škůdce žádat o změnu, případně zrušení původního rozsudku upravujícího výši náhrady škody. Podle soudní praxe však nejde v tomto případě o nové určení výše této náhrady škody, nýbrž o porovnání současných poměrů s poměry, na jejichž základě bylo vydáno původní rozhodnutí, za účelem posouzení, zda a od kdy došlo k podstatné změně poměrů poškozeného mající vliv na výši náhrady škody, které by odůvodňovaly změnu původního rozhodnutí.

ad c) bolesti a ztížení společenského uplatnění

Tímto odškodněním se zmírňuje bolest způsobená škodou na zdraví, jejím léčením nebo odstraňováním jejích následků. Za bolest se přitom považuje každé tělesné a duševní strádání způsobené škodou na zdraví osobě, která tuto škodu utrpěla. Bodové ohodnocení pro stanovení výše odškodnění v jednotlivých případech stanoví lékařský posudek. Sazby bodového ohodnocení za bolest u úrazů a u nemocí z povolání pak stanoví přílohy vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb. Pokud není bodové ohodnocení posuzované škody na zdraví uvedeno v těchto přílohách, použije se bodové ohodnocení za škodu na zdraví, s nímž lze posuzovanou škodu po stránce bolesti nejspíše srovnávat. Výše uvedená vyhláška Ministerstva zdravotnictví také stanoví podrobnosti týkající se lékařského posudku, dle kterého se stanoví bodové ohodnocení za bolest a ztížení společenského uplatnění, tj. kdo ho zpracovává, kdy se vydává či co se v něm vždy uvádí.

Podle § 4 odst. 1 výše uvedené vyhlášky Ministerstva zdravotnictví se při určování bodového ohodnocení bolesti hodnotí akutní fáze bolesti a dále se také přihlíží zejména k rozsahu a způsobu poškození zdraví, jeho závažnosti, k průběhu léčení včetně náročnosti požití léčby a ke vzniklým komplikacím. Bodové ohodnocení bolesti však lze provést až v době stabilizace bolesti.

Ztížením společenského uplatnění se rozumějí následky škody na zdraví, které jsou trvalého rázu, jsou již ustáleného charakteru a mají prokazatelně nepříznivý vliv na uplatnění poškozeného v životě, ve společnosti nebo i v kulturním či sportovním životě. Nepříznivým vlivem na uplatnění poškozeného v životě může například být jeho omezení ve stravování či ztížení úkonů fyziologické povahy. Naproti tomu nepříznivým vlivem na uplatnění ve společnosti může být zejména uspokojování jeho životních a společenských potřeb, jako například přípravy na povolání nebo ztíženou možností pečovat o děti nebo domácnost.

Odškodnění za ztížení společenského uplatnění musí být přiměřené povaze následků a jejich předpokládanému vývoji, a to v rozsahu, v jakém jsou omezeny možnosti poškozeného uplatnit se v životě a ve společnosti. I v případě ztížení společenského uplatnění bodové ohodnocení určující výši odškodnění stanoví lékařský posudek. Sazby bodového ohodnocení za ztížení společenského uplatnění u úrazů a u nemocí z povolání pak také stanoví přílohy výše uvedené vyhlášky Ministerstva zdravotnictví, a to za následky škody na zdraví, které jsou trvalého rázu a mají prokazatelně nepříznivý vliv na uplatnění poškozeného v životě a ve společnosti, jak vyloženo v předchozím odstavci. Podle § 5 odst. 1 výše uvedené vyhlášky Ministerstva zdravotnictví se při určování bodového ohodnocení ztížení společenského uplatnění hodnotí závažnost škody na zdraví, její předpokládaný vývoj a průběh léčení. Pokud byl poškozený pro dřívější ztížení společenského uplatnění již odškodněn a odškodňuje-li se nastalé zhoršení tohoto ztížení společenského uplatnění, které při dřívějším hodnocení nebylo předpokládáno, odečte se z bodového ohodnocení nově hodnoceného ztížení společenského uplatnění výše bodového ohodnocení dříve přiznaná.

S ohledem na výši odškodnění jak bolestí, tak ztížení společenského uplatnění hodnota a jeho bodového ohodnocení činí podle § 7 odst. 2 výše uvedené vyhlášky Ministerstva zdravotnictví hodnota 1 bodu 120 Kč. Ve zvlášť výjimečných případech může jen soud výši odškodnění stanovenou výše

uvedenou vyhláškou Ministerstva zdravotnictví přiměřeně zvýšit tak, aby mezi vzniklou újmou a výší odškodnění existovala vyváženost. Výše uvedená vyhláška Ministerstva zdravotnictví tak umožňuje, aby se ten, kdo není spokojen s odškodněním podle této vyhlášky měl možnost obrátit se na soud a soud mohl rozhodnout na základě své volné úvahy a přizpůsobit pružně a spravedlivě výši odškodnění individuální povaze a zvláštnostem konkrétního případu.

2.5.2 Smrt poškozeného

V případě smrti poškozeného platí škůdce pozůstalým také:

- a) náklady na výživu pozůstalých; a
- b) přiměřené náklady spojené s pohřbem.

ad a) náklady na výživu pozůstalých

Při usmrcení se hradí peněžitým důchodem náklady na výživu těm pozůstalým, kterým zemřelý v době svého úmrtí výživu fakticky, pravidelně a soustavně poskytoval nebo byl ze zákona v době úmrtí poškozeného povinen poskytovat, i když v tomto druhém případě výživu třeba fakticky, ať zcela nebo zčásti neposkytoval. Ve druhém případě se vychází z výše výživného stanoveného soudním rozhodnutím. Nebylo-li výživné v soudním rozhodnutí zatím stanoveno, zemřelý však byl ze zákona povinen výživné poskytnout, musí si soud výši výživného v rozhodnutí o nároku na náhradu škody posoudit předběžně sám. Soud při tom vyjde z výše průměrného výdělku zemřelého, z toho, kolik měl zemřelý i jiných zákonných vyživovacích povinností, jaké byly odůvodněné potřeby každého z oprávněných pozůstalých atd., zkrátka z okolností, jaké by byly pro soud rozhodující při určení vyživovací povinnosti zemřelého vůči oprávněnému ještě za života zemřelého, a to v rozsahu ke dni úmrtí. Upozorňuji, že pojem pozůstalí jako nepřímý poškození se neshoduje s výčtem zákonných dědiců a nemusí se s ním vždy krýt. Závisí zde na zjištění zda, komu a v jaké výši zemřelý výživu poskytoval.

Výživou se rozumí vše, co fyzická osoba potřebuje k úhradě svých osobních potřeb s přihlédnutím zejména k jejímu věku, zdravotnímu stavu, společenskému postavení a uplatnění atd. To tedy znamená, že se za výživu považuje nejen příspěvek na stravování, ale také i příspěvek na bydlení, ošacení, vzdělání a podobné příspěvky. Náhrada nákladů na výživu náleží pozůstalým jen potud, pokud nejsou hrazeny dávkami důchodového zabezpečení poskytovanými jim z téhož důvodu. S ohledem na výši náhradu nákladů na výživu se i zde vychází z průměrného výdělku zemřelého, o výši průměrného výdělku jsem se již podrobněji zmínil výše v této kapitole. To znamená, že podle § 448 odst. 2 občanského zákoníku součet všech náhrad nákladů na výživu pozůstalých nesmí převýšit částku odpovídající průměrnému výdělku zemřelého.

ad b) přiměřené náklady spojené s pohřbem

Podle § 449 odst. 2 občanského zákoníku se hradí přiměřené náklady spojené s pohřbem. Přiměřenými náklady spojenými s pohřbem se rozumí věcné náklady vzniklé pohřbením usmrceného. Považují se za ně zejména náklady účtované pohřebním ústavem včetně poplatku za účast duchovního při pohřbu, hřbitovní poplatky, cestovní výlohy, náklady na zřízení pomníku a úpravy hrobu, jakož i jedna třetina přiměřených nákladů na smuteční ošacení. Náklady na smuteční ošacení a cestovní výlohy se ale hradí jen nejbližším příslušníkům rodiny a členům domácnosti. Přiměřenost těchto nákladů bude vždy záležet na posouzení povahy a okolností konkrétního případu. Dle nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník, s odkazem na nařízení vlády č. 108/1994 Sb., kterým se provádí zákoník práce, se například za účelem zamezení nejčastějších pochybností vznikajících v praxi při určování rozsahu nákladů spojených s pohřbem stanoví maximální náhrada na zřízení pomníku nebo pohřební desky ve výši 10 000 Kč.

Náklady spojené s pohřbem je škůdce povinen nahradit těm, kdo je skutečně vynaložili. To však platí jen za předpokladu, že tyto náklady pohřbu nebyly, ať zcela nebo zčásti, uhrazeny pohřebním. Pohřebním je jednorázový příspěvek ve výši 4 000 Kč, určený na krytí nákladů spojených s vypravením pohřbu.

Podle § 444 odst. 3 občanského zákoníku se také jednorázově odškodňují pozůstalí za usmrcení osoby blízké. Tím se pozůstalým alespoň částečně kompenzuje zvláště závažná újma vzniklá usmrcením osoby blízké. Samozřejmě, že mimo této zvláštní kompenzace přísluší pozůstalému při ztrátě blízké osoby nárok na náhradu nákladů na výživu, jak jsem se o nich zmínil výše. Dříve však měli pozůstalí při usmrcení osoby blízké nárok pouze na náhradu nákladů na výživu. Vzorem k tomuto ustanovení byl určitě § 200 zákoníku práce, který v případě pracovního úrazu či nemoci z povolání přiznává jednorázové odškodnění manželů a dětí, které má nárok na sirotčí důchod. Děti přísluší podle zákoníku práce toto jednorázové odškodnění ve výši 80 000 Kč a manželům ve výši 50 000 Kč. V odůvodněných případech se jednorázové odškodnění podle zákoníku práce poskytne též rodičům zemřelého, a to v úhrnné výši 50 000 Kč. V kolektivní smlouvě nebo vnitřním předpisu lze stanovit i vyšší částky.

Touto speciální odškodňovací úpravou je tak u pozůstalých zřejmě konzumován nárok na nemajetkovou újmu podle § 13 odst. 2 a 3 občanského zákoníku.²³ Dříve se právě judikatura pokoušela napravovat neexistenci tohoto jednorázového odškodnění při usmrcení osoby blízké cestou použití § 13 odst. 2 a 3 občanského zákoníku týkající se práva na ochranu působnosti, z čehož samozřejmě vznikaly určité problémy. Jedním z takových nejzásadnějších problémů byla určitě otázka promlčení. Nejvyšší soud ČR v této věci vyslovil, že právo na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti obecně, a tedy i zadostiučinění v penězích, se

²³ Srov. O. Jehlička, J. Švestka, M. Škárová a kol., Občanský zákoník, C. H. Beck, 2004, str. 128

nepromlčuje.²⁴ Na základě tohoto názoru by se tudíž dříve nepromlčovalo ani jednorázové odškodnění při usmrcení osoby blízké při použití ustanovení o ochraně osobnosti při jejich vymáhání. Dle J. Švestky se však s tímto stanoviskem Nejvyššího soudu ČR nelze ztotožnit. Ten je toho názoru, že rozhodující skutečností je, že právo na peněžitou satisfakci podle § 13 odst. 2 občanského zákoníku plní podobnou reparační funkci jako u nemajetkových nároků a tudíž by se mělo promlčovat.²⁵ Po zavedení nové úpravy však již určitě není dle J. Švestky pochyb, že i toto jednorázové odškodnění při usmrcení osoby blízké se promlčuje.

Jednorázový nárok za škodu usmrcením náleží v následujících částkách, které jsou odstupňovány podle příbuzenského vztahu:

- a) manželovi nebo manželce 240 000 Kč;
- b) každému dítěti 240 000 Kč;
- c) každému rodiči 240 000 Kč;
- d) každému rodiči při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte 85 000 Kč;
- e) každému sourozenci zesnulého 175 000 Kč; a
- f) každé další osobě blízké žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody na zdraví s následkem jeho smrti, 240 000 Kč.

S ohledem na toto jednorázové odškodnění, které svou paušálností neumožňuje přihlížet ke konkrétním okolnostem individuálního případu, nelze považovat za úplně vyhovující požadavku spravedlivé nápravy. Dle J. Švestky by bylo v takovém případě dobré stanovit, že soud má právo i tyto výše uvedené částky jednorázového odškodnění osob blízkých zvýšit s přihlížením ke všem okolnostem a povaze konkrétního případu.²⁶ S tímto názorem se určitě ztotožňuji.

²⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 30 Cdo 1542/2003

²⁵ Podrobněji O. Jehlička, J. Švestka, M. Škárová a kol., *Občanský zákoník*, C. H. Beck, 2004, str. 127 a násl.

²⁶ Srov. M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák a kol., *Občanské právo hmotné II.*, Aspi, 2006, str. 479 a násl.

2.5.3 Snížení výše náhrady škody soudem a vzdání se nároku na náhradu škody

Podle § 450 občanského zákoníku může soud z důvodů zvláštního zřetele hodných náhradu škody přiměřeně snížit. Soud přitom vezme zřetel zejména k tomu, jak ke škodě došlo, jakož i k osobním a majetkovým poměrům fyzické osoby, která škodu způsobila a přihlédne přitom také k poměrům fyzické osoby, která byla poškozena. Případ zvláštního zřetele hodného je nutné hodnotit zejména ze společenského významu škody, z okolností, za kterých ke škodě došlo, z osobních, výtěžkových a jiných majetkových poměrů škůdce, jakož i z výhod, které škůdce získal. Snížení náhrady škody však nelze provést, jde-li o škodu způsobenou úmyslně.

Toto ustanovení je třeba chápat nejen jako právo soudu, nýbrž zároveň jako jeho povinnost. Z toho vyplývá, že škůdce sám nemusí vůbec podat návrh na snížení rozsahu náhrady škody, ale že soud musí v každém řízení o náhradu škody zkoumat, zda nejsou dány podmínky k použití § 450 občanského zákoníku. Zde je třeba upozornit, že toto ustanovení o možnosti snížení náhrady škody nelze v žádném případě užít s odůvodněním, že rozsah škody nelze přesně zjistit. V takovém případě by bylo nutné postupovat podle § 136 občanského soudního řádu, který stanoví, že lze-li výši nároků zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo nelze-li ji zjistit vůbec, určí ji soud podle své úvahy. Úvahou podle tohoto ustanovení lze určit jen výši nároku, je-li jeho základ prokázán a nelze-li jeho výši zjistit vůbec či s nepoměrnými obtížemi. Ty obvykle spočívají ve vysokých či nepřiměřených nákladech na provedení důkazů potřebných pro zjištění výše nároku. Tohoto ustanovení však nelze použít, nelze-li samotný základ nároku zjistit vůbec nebo jen s nepoměrnými obtížemi.

Jestliže však poškozený prokáže v občanském soudním řízení vznik škody, ale neprokáže její výši uplatněnou v žalobě, přizná soud náhradu škody ve výši, jež byla prokázána. Ohledně té části škody, jejíž výši lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo jí nelze zjistit vůbec, může soud s přihlédnutím

k výsledkům provedeného dokazování použít právě ustanovení § 136 občanského soudního řádu.²⁷

Ještě si dovolím jednu poznámku s ohledem na text ustanovení § 450 občanského zákoníku, který hovoří pouze o fyzické osobě jak u škůdců, tak u poškozeného. Domnívám se a i J. Švestka je toho názoru, že není možné dojít k závěru, že je-li škůdcem právnická osoba, nebude snížení náhrady škody podle ustanovení § 450 občanského zákoníku přicházet v úvahu.²⁸ Zejména s ohledem na zachování rovnosti účastníků občanskoprávních vztahů je třeba usuzovat, že použití § 450 občanského zákoníku není zcela vyloučeno ani tehdy, je-li škůdcem právnická osoba. J. Švestka se domnívá, že použití § 450 občanského zákoníku nelze vyloučit ani mezi právnickými osobami – podnikateli tam, kde se odpovědnost za škodu řídí občanským zákoníkem, (§ 261 odst. 6 obchodního zákoníku). I s tímto názorem se ztotožňuji.

Také zákoník práce stanovuje v § 183, že z důvodu zvláštního zřetele hodných může soud náhradu škody přiměřeně snížit.

V oblasti náhrady škody spadající pod úpravu obchodního zákoníku však nemůže soud snížit náhradu škody. Vychází se přitom z toho, že vyloučení principu moderace náhrady škody v obchodní oblasti odpovídá jednak objektivnímu principu odpovědnosti za škodu, a jednak požadavku důsledně prosazovat princip plné náhrady způsobené škody.

V obchodněprávních vztazích se podle výslovné právní úpravy obchodního zákoníku nelze také vzdát nároku na náhradu škody před porušením povinnosti, z něhož může škoda vzniknout. Zde jde o speciální ustanovení k § 574 odst. 2 občanského zákoníku, který říká, že dohoda, kterou se někdo vzdává práv, jež mohou v budoucnu teprve vzniknout je neplatná a tudíž obecně nedovoluje se vzdát práv, jež mohou v budoucnu teprve vzniknout. Také toto ustanovení obchodního zákoníku má kogentní povahu a smluvní strany jej

²⁷ Podrobněji soudní rozhodnutí R 13/1985

²⁸ Srov. M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák a kol., Občanské právo hmotné II., Aspi, 2006, str. 483 a násl.

dohodou nemohou vyloučit. Striktní výklad považuje jakékoliv omezení rozsahu náhrady škody oproti rozsahu stanovenému za částečné vzdání se nároku, a proto za neplatné. Druhý výklad se opírá o ustanovení § 379 obchodního zákoníku. Z toho vyplývá, že rozsah náhrady škody patří k ustanovením dispozitivním, dovozuje se tedy, že není vyloučena dohoda omezující v určité míře rozsah škody, která případně vznikne.²⁹ Dle tohoto výkladu se strany mohou dohodnout (např. ve smlouvě), že budou požadovat škodu jen do určité limitované výše.³⁰ Já se osobně přikláním k druhému volnějšímú výkladu. Zásadní rozhodnutí však dosud v této věci není. Také toto ustanovení má kogentní povahu a smluvní strany jej dohodou nemohou vyloučit.

Dle I. Pelikánové vyplývá z dikce ustanovení § 386 odst. 2 obchodního zákoníku, že po porušení povinnosti (i když ještě třeba nevznikla škoda nebo není známa její výše) je vzdání se nároku na náhradu škody již možné.³¹

2.6 Uplatnění práva z odpovědnosti za škodu

Nedojde-li k mimosoudnímu vypořádání práva z odpovědnosti za škodu na základě dohody uzavřené mezi škůdcem, resp. odpovědným subjektem a poškozeným, uplatňuje se toto právo zásadně před soudy v občanském soudním řízení. Uplatnění práva z odpovědnosti za škodu se v občanském soudním řízení zpravidla stává žalobou, ale může být uplatněno také vzájemným návrhem podle § 97 občanského soudního řádu nebo námitkou započtení podle § 98 občanského soudního řádu.

Byla-li škoda způsobena trestným činem, je připuštěno uplatnit právo z odpovědnosti za škodu i v trestním řízení. Poškozený, který má proti obviněnému (škůdci) právo na náhradu škody, jež mu byla způsobena trestným

²⁹ Srov. I. Štenglová, S. Plíva, M. Tomsa, *Obchodní zákoník, komentář*, C. H. Beck 2002, str. 956

³⁰ Srov. J. Bičovský, M. Holub, M. Pokorný, J. Hochman, J. Koblíha, R. Ondruš, *Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním*, Linde Praha, 2004, str. 344

³¹ Srov. I. Pelikánová a kol. – *Obchodní právo II.*, Aspi, 2003, str. 242

činem, je oprávněn navrhnout nejpozději do zahajování dokazování, aby trestní soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému zároveň povinnost nahradit tuto škodu. Z návrhu však musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje. Podle § 228 trestního řádu, odsuzuje-li soud obžalovaného pro trestný čin, kterým způsobil jinému majetkovou škodu, uloží mu zpravidla v rozsudku, aby ji poškozenému nahradil, jestliže byl nárok včas uplatněn. Nebrání-li tomu zákonná překážka, soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody, jestliže je výše škody součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným, a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena.³² Bylo-li však podle výsledků dokazování třeba pro vyslovení povinnosti k náhradě škody provádět další dokazování, jež přesahuje potřebu trestního stíhání a podstatně by jej protáhlo, soud odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem.

Soud odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem, také v případě zprostití-li obžalovaného obžaloby. Soud v občanském soudním řízení však v takovém případě není vázán zprošťujícím trestním rozsudkem, že nebyl spáchán trestný čin. Například dospěje-li soud v trestním řízení k závěru, že protiprávním jednáním nebyla způsobena škoda na životě poškozeného, ale jen na zdraví, není soud v občanském soudním řízení vázán tímto závěrem.³³

³² Podrobněji M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák a kol., *Občanské právo hmotné II.*, Aspi, 2006, str. 494

³³ Srov. soudní rozhodnutí R 22/1979

2.7 Společná odpovědnost za škodu více škůdců a spoluodpovědnost poškozeného na způsobené škodě

2.7.1 Společná odpovědnost za škodu více škůdců

Byla-li jedna a táž škoda způsobena více škůdci odpovídají za takto způsobenou škodu společně. Není rozhodné, zda jedna a táž škoda vznikla společnou kumulativní činností více škůdců (spoluzavinění) anebo činností více škůdců na sobě vzájemně nezávislou, která však vedla souběžně ke vzniku jedné a téže škody.

Společná odpovědnost více škůdců může mít bez ohledu na to, odpovídají-li podle principu zavinění anebo podle objektivního principu, formu:

- a) odpovědnosti společné a nerozdílné; nebo
- b) odpovědnosti dílčí.

ad a) odpovědnost společná a nerozdílná

Způsobilo-li škodu více škůdců, § 438 odst. 1 občanského zákoníku stanoví s ohledem na zajištění účinné ochrany poškozených jako pravidlo odpovědnost společnou a nerozdílnou, neboli odpovědnost solidární. Odpovědnost společnou a nerozdílnou je-li k náhradě škody zavázáno několik osob také stanovuje obchodní zákoník, mezi sebou se pak zavázané osoby vypořádají podle rozsahu své odpovědnosti. Také podle zvláštního zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, odpovídá-li za škodu více výrobců, odpovídají za ni společně a nerozdílně. Poškozená osoba může v takovém případě uplatnit nárok na náhradu škody vůči kterémukoli z nich.

ad b) odpovědnost dílčí

V odůvodněných případech, které by se však měly vyskytovat, vzhledem k výše uvedenému účelu sledovanému u solidární odpovědnosti, jako pravidlo zcela výjimečně, může soud na základě své volné úvahy rozhodnout, že každý

z více škůdců odpovídá jen podle své individuální účasti na jejím způsobení. Požití této výjimky však vždy vyžaduje ze strany soudu řádné a podrobné odůvodnění odpovídající povaze a okolnostem konkrétního případu. V oblasti obchodního práva se s ohledem na potřeby obchodních vztahů uplatňuje důsledně princip solidární odpovědnosti za způsobenou škodu, a to bez možnosti, že by soud byl pro tuto oblast oprávněn stanovit z tohoto principu výjimku.

2.7.2 Zavinění poškozeného

Při zavinění poškozeného je třeba rozlišovat, byla-li škoda způsobena:

- a) výlučně zaviněním poškozeného; nebo
- b) spoluzaviněním poškozeného.

ad a) výlučné zavinění poškozeného

Byla-li škoda způsobena výlučně zaviněním poškozeného, ponese si škodu samozřejmě poškozený ve své majetkové sféře celou sám, aniž by její náhradu mohl požadovat na někom jiném.

ad b) spoluzavinění poškozeného

Byla-li škoda způsobena také zaviněním poškozeného, ponese si poškozený škodu ve své majetkové sféře poměrně vzhledem ke způsobené škodě. Na straně poškozeného se může jednat o nedbalé zavinění, tak i o úmyslné zavinění. Typickým případem úmyslného zavinění je zejména situace, kdy poškozený protiprávně vyprovokuje škůdce k jednání vyvolávajícímu škodu. Poměrné zavinění poškozeného na způsobené škodě znamená, že v té míře, v jaké se na vzniku škody podílelo chování poškozeného, je pro nedostatek příčinné souvislosti vyloučena odpovědnost škůdce.

V teorii a praxi není zcela jednoznačně řešena otázka vzájemného vztahu úmyslně způsobené škody škůdcem a spoluzaviněním poškozeného z nedbalosti.

Část občanskoprávní teorie vychází z pojetí, podle kterého úmyslné způsobení škody vylučuje uplatnění nedbalosti poškozeného (jde o tzv. pohlcení nedbalosti poškozeného úmyslem škůdce). Jiná část teorie a zejména soudní praxe naproti tomu zaujímá stanovisko, že § 441 občanského zákoníku s ohledem na princip prevence nevyklučuje spoluzavinění poškozeného ani při škodě způsobené škůdcem úmyslně. Podle tohoto názoru však nelze vyloučit, že v konkrétním případě může být význam nedbalosti poškozeného ve vztahu k úmyslu škůdce tak nepatrný, že použití § 441 občanského zákoníku nebude v praxi přicházet v úvahu. Ke spoluzavinění poškozeného přihlíží soud v řízení o náhradu škody z úřední povinnosti. Za současného právního stavu je tedy ve skutečnosti právně významné každé spolupůsobení škody poškozeným, která byla jednou z příčin škody, tedy nikoli pouze jeho spoluzaviněním.

I já osobně se přikláním k druhému názoru a tudíž i zaběhlé soudní praxi. Domnívám se, že i při úmyslném jednání škůdce může dojít k nedbalostnímu spoluzavinění poškozeného.

Dojde-li ke spolupůsobení škody osobou nezpůsobilou k zavinění (osobou neodpovědnou pro věk nebo duševní poruchu) není tato situace zákonem řešena. Teorie i soudní praxe však v tomto případě celkem jednotně zastávají názor, že i taková skutečnost, kterou nelze poškozenému přičíst k zavinění, snižuje škůdcovu odpovědnost.

Co se týče obchodního práva s ohledem na tuto problematiku, § 376 obchodního zákoníku stanoví, že poškozený nemá nárok na náhradu té části škody, pokud nesplnění povinností povinné strany bylo způsobeno jednáním poškozené strany nebo nedostatkem součinnosti, ke které byla poškozená strana povinna.

2.8 Promlčení práva na náhradu škody

V občanském právu je promlčení práva na náhradu škody upraveno ustanoveními občanského zákoníku v části věnující se promlčení obecně. Podle § 106 odst. 1 občanského zákoníku se právo na náhradu škody promlčí za dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ní odpovídá. Zde se jedná o subjektivní promlčecí dobu, tj. promlčecí dobu, která závisí na požadavku vědomosti poškozeného o škodě a o odpovědném subjektu. Občanský zákoník však také stanovuje objektivní promlčecí dobu, tj. promlčecí dobu, která není vázána na požadavek vědomosti poškozeného. Podle § 106 odst. 2 občanského zákoníku se právo na náhradu škody promlčí nejpozději za tři roky, a jde-li o škodu způsobenou úmyslně, za deset let ode dne, kdy došlo k události, z níž škoda vznikla; to neplatí, jde-li o škodu na zdraví. U újmy na zdraví se výlučně uplatňuje pouze subjektivní promlčecí doba.

Novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 136/2002 Sb. bylo také doplněno do občanského zákoníku ustanovení o promlčecí době náhrady škody v souvislosti s korupčním jednáním. Toto ustanovení § 106 odst. 3 občanského zákoníku říká, jestliže škoda vznikla porušením právní povinnosti v důsledku poskytnutí, nabídnutí nebo přislíbení úplatku jiným než poškozeným, anebo v důsledku přímého nebo nepřímého vyžadování úplatku od poškozeného (dále jen „korupční jednání“), právo na náhradu takto vzniklé škody se promlčí za tři roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá, nejdéle však za deset let ode dne, kdy došlo ke korupčnímu jednání.

Právo na náhradu škody zásadně nevyžaduje, aby bylo za účelem zachování nejprve uplatněno u toho, kdo za způsobenou škodu odpovídá. Toto uplatnění přichází v úvahu jen výjimečně, a to ve zvlášť taxativně stanovených případech. Například se jedná o ustanovení § 436 občanského zákoníku, které stanoví, že právo na náhradu škody v případě odpovědnosti za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech musí být uplatněno u

provozovatele bez zbytečného odkladu. Toto právo zanikne, nebylo-li uplatněno nejpozději do patnáctého dne po dni, kdy se poškozený o škodě dozvěděl. Dalším příkladem může být ustanovení § 763 odst. 3 občanského zákoníku, které stanoví, že práva z přepravy osob musí cestující uplatnit u dopravce bez zbytečného odkladu; nebyla-li práva uplatněna nejpozději do šesti měsíců, zaniknou.

U odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku řídící se zvláštním samostatným zákonem, který má své zvláštní ustanovení o délce promlčecí doby, (blíže se o tomto typu odpovědnosti za škodu zmíním v samostatné kapitole mé rigorózní práce věnující se náhradě škody v občanském právu), se právo na náhradu škody na rozdíl od občanského zákoníku, promlčí za tři roky ode dne, kdy se poškozený dozvěděl nebo s přihlédnutím k okolnostem lze důvodně předpokládat, že se mohl dozvědět o škodě, vadě výrobku a o totožnosti výrobce.

U odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem řídící se také zvláštním samostatným zákonem, který má také své zvláštní ustanovení o délce promlčecí doby (blíže se o tomto typu odpovědnosti za škodu zmíním v samostatné kapitole mé rigorózní práce věnující se náhradě škody v občanském právu), se nárok na náhradu škody promlčí taktéž za tři roky ode dne, kdy se poškozený dozvěděl o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá. Je-li podmínkou pro uplatnění práva na náhradu škody zrušení rozhodnutí, běží promlčecí doba ode dne doručení (oznámení) zrušovacího rozhodnutí. Nejpozději se nárok podle tohoto zákona promlčí za deset let ode dne, kdy poškozenému bylo doručeno (oznámeno) nezákonné rozhodnutí, kterým byla způsobena škoda; to neplatí, jde-li o škodu na zdraví. Tento zákon však stanoví i určité odlišné délky promlčecích dob, a to dvouletou v případě nároku na náhradu škody způsobené rozhodnutím o vazbě, trestu nebo ochranném opatření ode dne, kdy nabylo právní moci rozhodnutí, které se dané věci týkalo, a jednoletou v případě nároku

státu a územního samosprávného celku na regresní úhradu ode dne, kdy byla zaplácena náhrada škody. Blíže se o této regresní úhradě zmíním v kapitole mé rigorózní práce věnující se náhradě škody v občanském právu.

U práva na náhradu škody dle obchodního zákoníku je počítáno, tak jako v případě zákoníku občanského, s dvěma promlčecími dobami, subjektivní a objektivní. Subjektivní promlčecí doba u práva na náhradu škody není v obchodním zákoníku speciálně upravena, proto i zde platí obecná čtyřletá promlčecí doba podle § 397 obchodního zákoníku. Specificky je však upraven počátek jejího běhu, podle § 398 obchodního zákoníku u práva na náhradu škody běží promlčecí doba ode dne, kdy se poškozený dozvěděl nebo mohl dozvědět o škodě a o tom, kdo je povinen k její náhradě. Vědomost se tedy musí týkat jak škody, tak i škůdce. Pro vědomost o škodě se nevyžaduje znát její přesnou výši, současně však nestačí pouze vědomost o tom, že škoda vznikla, aniž by poškozený znal alespoň její přibližný rozsah, který by mu umožňoval uplatnit nárok na její náhradu.

Naproti tomu obchodní zákoník v § 398 stanovuje desetiletou objektivní promlčecí lhůtu, promlčecí doba končí nejpozději uplynutím 10 let ode dne, kdy došlo k porušení povinnosti. Tato desetiletá promlčecí doba tak představuje pouze omezení promlčecí doby čtyřleté, pokud by tato neskončila do deseti let ode dne, kdy došlo k porušení povinnosti. Domnívám se, že pokud by se jednalo o případ, kdy je povinnost k náhradě škody důsledkem jiné skutečnosti než porušení povinnosti, měl by se počátek objektivní desetileté promlčecí doby počítat od takové skutečnosti.

Při újmě na zdraví považuje soudní praxe z hlediska promlčení jednotlivá práva (účelné náklady spojené s léčením, ztrátu na výdělku, bolestné a náhrada za ztížení společenského uplatnění – blíže v kapitole věnované rozsahu náhrady škody) za dílčí práva samostatné povahy.³⁴ Činí tak vzhledem k jejich samostatným předpokladům i vzhledem k jejich různému časovému uplatnění.

³⁴ Podrobněji soudní rozhodnutí R 21/1993

Podle tohoto stanoviska soudní praxe může proto dojít k tomu, že počátek promlčecí doby bude jiný u práva na náhradu účelně vynaložených nákladů (dnem skutečného vynaložení nákladů, nejpozději dnem skončení léčení) a jiný u práva na náhradu ztrátu na výdělků (zpravidla vyplacením poslední dávky nemocenského).

Část občanskoprávní teorie však od samého počátku této soudní praxe vyslovovala pochybnosti o tom, jak v občanskoprávní oblasti štěpit svou povahou jednotné právo na náhradu újmy způsobené na zdraví v neprospěch poškozeného. Já osobně se ale v tomto bodě určitě ztotožňuji se zaběhlou soudní praxí.

2.9 Vzájemný vztah práv z odpovědnosti za škodu a z odpovědnosti za vady

Odpovědnost za vady a odpovědnost za škodu jsou vzhledem k jejich obsahu a funkci samostatné a nezávislé instituty soukromého práva. Odpovědnost za vady je zvláštní objektivní odpovědností, zatímco odpovědnost za škodu způsobenou vadami plnění spočívá jako obecná odpovědnost na subjektivním základě, § 420 občanského zákoníku stanoví, že každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní odpovědnosti. V některých případech je při vzniku majetkové újmy na daný skutkový vztah možno aplikovat jednak institut náhrady škody a jednak i institut odpovědnosti za vady.

Občanský zákoník v § 600 vychází ze zásady, že uplatněním práv z odpovědnosti za vady není dotčeno právo na náhradu škody. To znamená, že vznikne-li někomu v důsledku přenechání vadného předmětu plnění vedle majetkové újmy představované vadou znehodnocující samotný předmět plnění i další majetková újma v podobě škody, může se nabyvatel domáhat vedle práv z odpovědnosti za vady i práva z odpovědnosti za škodu. Tento případ může

například vzniknout, kdy při výbuchu vadného plynového kotle byla zničena část domu poškozeného či mu byla způsobena újma na zdraví. V takovém případě má poškozený vůči prodávajícímu nárok na odpovědnost za vady z důvodu poškození samotného plynového kotle, ale také nárok na odpovědnost za škodu z důvodu poškození části jeho domu nebo jeho újmy na zdraví.

Obsah práva odpovědnosti za vady směřuje funkčně k nápravě majetkové újmy, kterou představuje vada samotného poskytnutého předmětu plnění a která jej také znehodnocuje, právo z odpovědnosti za škodu naopak směřuje funkčně k nápravě až další vniklé majetkové újmy, tj. škody.

Práva z odpovědnosti za vady vyžadují, aby byla nejprve řádně a ve stanovené lhůtě oznámena. Neoznámení těchto práv ve stanovené lhůtě, buď vůbec, anebo řádně a včas, způsobí zánik těchto práv.

Naproti tomu práva z odpovědnosti za škodu oznámení odpovědnému subjektu nevyžadují a lze je uplatnit nezávisle na tom, zda vada byla nabyvatelem oznámena a nároky z odpovědnosti za tuto vadu byly uplatněny. Promlčení práva z odpovědnosti za vady se také řídí obecnými ustanoveními o promlčení, promlčení z odpovědnosti za škodu se řídí zvláštními ustanoveními, jak se o nich zmínil výše.

Vzhledem k samostatnosti a nezávislosti práva z odpovědnosti za vady a práva z odpovědnosti za škodu platí zásada, že uspokojení, kterého lze dosáhnout uplatněním některého ze zaniklých práv z odpovědnosti za vady, nelze již dosáhnout uplatněním práva z jiného právního titulu, tedy ani z titulu práva odpovědnosti za škodu. Právo na náhradu škody není rozhodně v případě, kdy škoda vznikla následkem vadného plnění, dalším zvláštním právem z odpovědnosti za vady. Právo z odpovědnosti za škodu ale nelze dosáhnout s úspěchem v té rovině, ve které bylo tvořeno po věcné stránce obsahem práv z odpovědnosti za vady a tyto práva z odpovědnosti za vady nebyla zciziteli včas a řádně oznámena, nebo u kterých matně prošla lhůta k jejich uplatnění u soudu.

S ohledem na právo na náhradu škody způsobené vadným předmětem plnění, konkrétně způsobené vadou výrobku, byla zvláštním zákonem o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku založena zvláštní skutková podstata přísné mimosmluvní odpovědnosti výrobce za škodu způsobenou vadou výrobku. Avšak ani po přijetí této zvláštní právní úpravy objektivní odpovědnosti výrobců za škodu způsobenou vadou výrobku není podle výslovné úpravy § 10 výše uvedeného zákona vyloučena volba poškozeného domáhat se v případě potřeby i nadále náhrady smluvní či deliktní škody podle obecné občanskoprávní úpravy odpovědnosti za škodu podle § 420 občanského zákoníku.

Obchodní zákoník vychází ve vztahu mezi odpovědností za vady a odpovědností za škodu ze stejné výše uvedené zásady občanského zákoníku. Podle § 440 obchodního zákoníku se nároky z vad zboží nedotýkají nároku na náhradu škody nebo na smluvní pokutu. Uspokojení, kterého lze však dosáhnout uplatněním některého nároku z vad zboží podle § 436 a 437 obchodního zákoníku, nelze dosáhnout uplatněním nároku z jiného právního důvodu.

NÁHRADA ŠKODY V OBČANSKÉM PRÁVU

Jak jsem se již zmínil výše, úprava náhrady škody v občanském právu je upravena zejména v občanském zákoníku. V občanském zákoníku je upravena obecná odpovědnost za škodu a případy zvláštních typů odpovědnosti za škodu. Výjimku tvoří odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku, která je upravena ve zvláštním samostatném zákoně č. 58/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, ve znění pozdějších právních předpisů (dále jen „zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku“) a odpovědnost za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, která je upravena ve zvláštním samostatném zákoně č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších právních předpisů (dále jen „zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci“). Avšak i na úpravu obou těchto typů odpovědnosti za škodu se podpůrně použije občanský zákoník, pokud oba výše uvedené zákony nestanoví jinak.

3.1 Obecná odpovědnost za škodu

Ustanovení o obecné odpovědnosti za škodu se uplatní všude tam, kde škodný případ nespadá pod některý typ zvláštní odpovědnosti. Obecná odpovědnost se sjednotila a nyní se týká všech, jak fyzických osob, tak osob právnických. Obecná odpovědnost za škodu je založena na tezi zavinění, jedná se tedy o odpovědnost za škodu způsobenou jiné osobě vlastním zaviněním (§ 420 občanského zákoníku). Obecná odpovědnost za škodu se realizuje pokud:

- a) šlo protiprávní úkon;
- b) vznikla škoda;
- c) jde o příčinnou souvislost mezi a) a b); a
- d) předpokládá se, že šlo o zavinění škůdce, platí tzv. prezumpce zavinění, která se však nevztahuje na úmysl.

O těchto jednotlivých předpokladech vzniku odpovědnosti za škodu jsem se již zmínil v kapitole mé rigorózní práce věnované obecnému výkladu o náhradě škody a zde na jejich výklad tedy jen odkazuji. S ohledem na zavinění se této odpovědnosti za škodu zproští ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil.

Obecná odpovědnost za škodu však nevzniká jen z přímého protiprávního úkonu odpovědného, ale také tehdy, jestliže vznikla činností osob, které odpovědné osoby k té činnosti použili (§ 420 odst. 2 občanského zákoníku). To znamená, že odpovědnost za škodu vzniká v tomto případě za podmínek, že škoda byla způsobena těmi, které právnická či fyzická osoba při své činnosti použila a ke škodě došlo při plnění činnosti právnické či fyzické osoby. Typicky půjde o takovou činnost tam, kde použitá osoba z objektivního i subjektivního hlediska sice vykonává činnosti fyzické či právnické osoby, avšak při vlastním výkonu této činnosti postupuje natolik neopatrně a chybně, že někomu jinému způsobí škodu.³⁵

Osobami, které plní úkoly právnické osoby (právnická osoba je použila při své činnosti), nejsou nyní jen členové právnické osoby a její zaměstnanci, ale také i další osoby, které postupovali v zájmu právnické osoby a na základě jejího pověření byli použity k plnění její činnosti. Za vlastní iniciativu a excesy (vybočení z rámce činnosti fyzické či právnické osoby) si nese jednající osoba svou odpovědnost.

Dále se o obecnou odpovědnost za škodu jedná v případě způsobení škody jiné osobě provozní činností (§ 420a občanského zákoníku). Provozní činnost je chápána v tomto směru v nejširším smyslu slova jako každá fakticky a soustavně

³⁵ Podrobněji M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák a kol., *Občanské právo hmotné II.*, Aspi, 2006, str. 501 a násl.

prováděná činnost spojená s provozem právnické či fyzické osoby. Podle občanského zákoníku jde o případy, kdy je škoda způsobena:

- a) činností, která má provozní povahu, nebo věcí použitou při této činnosti;
- b) fyzikálními, chemickými, popřípadě biologickými vlivy provozu na okolí; nebo
- c) oprávněným prováděním nebo zajištěním prací, jimiž je způsobena jinému škoda na nemovitosti, nebo je mu podstatně ztíženo nebo znemožněno užívání nemovitosti.

Existence této odpovědnosti za škodu nastává za těchto předpokladů:

- a) existence události vyvolané provozní činností;
- b) způsobení škod; a
- c) příčinná souvislost mezi a) a b).

Jedná se o odpovědnost objektivní, tedy bez ohledu na zavinění kohokoliv. Podle § 420a odst. 3 občanského zákoníku je však dána možnost zproštění se této odpovědnosti. Ten, kdo způsobil škodu se zproští odpovědnosti, jen prokáže-li, že škoda byla způsobena neodvratitelnou událostí nemající původ v provozu anebo vlastním jednáním poškozeného. Podstatou je tedy odpovědnost za náhodu, jejíž možnost tkví v provozu nebo je s ním spojena, čili za riziko spojené s danou provozní odpovědností. Neodvratitelnou událostí může být například povodeň nebo zemětřesení. Ale například zásah blesku nemusí být vždy zprošťujícím důvodem, jestliže bleskosvod nebyl adekvátní nebo byl již poškozený před zásahem. Rovněž požár nemusí být vždy zprošťujícím důvodem, jestliže došlo ke zkratu elektrického vedení, nebo sluneční paprsky zapříčinili požár nesprávně nakoupeného nebo citlivého materiálu, a to vše se dalo odvrátit. Důkaz o zprošťujícím důvodu je na odpovědném provozovateli.

3.2 Případy zvláštní odpovědnosti za škodu

V občanském právu se kromě obecné odpovědnosti za škodu vyskytuje několik případů zvláštní odpovědnosti za škodu. Zde uvedu ty vyskytující se v ustanoveních občanského zákoníku, i ty vyskytující se ve dvou zvláštních samostatných zákonech. O každém typu zvláštní odpovědnosti za škodu uvedu základní charakteristiku a předpoklady vzniku dané odpovědnosti.

3.2.1 Odpovědnost za poškození, ztrátu či zničení věci, jež je předmětem závazku

Jestliže fyzická či právnická osoba převzala od jiného věc, jež má být předmětem jejího smluvního závazku, odpovídá podle § 421 občanského zákoníku za poškození, ztrátu nebo zničení věci, ledaže by ke škodě došlo i jinak. Speciálně liberačním důvodem je tedy skutečnost, že by ke vzniklé škodě došlo i jinak. To znamená, že by ke škodě došlo i v případě, kdyby k převzetí věci za účelem splnění závazku nedošlo. Plněním závazku může např. být oprava auta či převzetí oděvu k čištění. Při ztrátě věci je rozhodující, že se neví, kde je, popřípadě zda ještě vůbec převzatá věc existuje.

Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou:

- a) převzetí věci, jež je předmětem smluvního závazku;
- b) událost, která nastala v časovém rozmezí od převzetí věci do doby, kdy věc byla vrácena resp. měla být vrácena a která vyvolala škodu spočívající buď v poškození, ve ztrátě či zničení převzaté věci; a
- c) příčinná souvislost mezi a) a b).

3.2.2 Odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo použito při plnění závazku

Podle § 421a odst. 1 občanského zákoníku každý odpovídá za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo při plnění závazku použito. Subjektem tedy je ten, jehož závazek byl použitým přístrojem či jinou věcí jako prostředků plnění a z jejichž použití škoda vznikla. Jedná se o objektivní odpovědnost, a to dokonce tzv. absolutní, neboť není možná liberace, zprošťující důvod. Z důvodu nemožnosti liberace, nepomůže škůdci ani tvrzení, že učinil vše, co bylo v jeho silách, aby vzniku škody zabránil. I při této přísné objektivní odpovědnosti však přichází v úvahu použití spoluzavinění poškozeného podle § 441 občanského zákoníku jako obecně se uplatňující zprošťující důvod.

Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou:

- a) událost, která má svůj původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo použito jako prostředků při plnění závazku a která vyvolala škodu;
- b) škoda; a
- c) příčinná souvislost mezi a) a b).

V praxi se nejčastěji jedná o případy, kdy událost bude mít svůj původ v selhání či vadnosti použitého přístroje. Tato odpovědnost se vztahuje i na poskytování zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb. V tomto směru soudní praxe uznala za případ této odpovědnosti i škodu způsobenou použitím nesterilní injekční jehly při léčebném zákroku či škodu způsobenou rozlomením židle použité v pohostinské provozovně.³⁶

³⁶ Podrobněji soudní rozhodnutí R 15/1986

3.2.3 Odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání

Ustanovení o tomto případě odpovědnosti za škodu řeší případy, kdy škodu způsobily osoby, které jsou pod zvláštní péčí zákona. Jedná se o nezletilce a o osoby stížené duševní poruchou, přičemž nemusí jít o trvalou duševní poruchu, ale může se jednat i o duševní poruchu přechodnou. Kromě těchto osob mohou odpovídat za škodu podle ustanovení tohoto případu odpovědnosti také ti, kdo jsou povinni vykonávat dohled nad danými osobami. S ohledem na to, kdo vykonává dohled u nezletilých a je jeho zákonným zástupcem je třeba odkázat na zákon o rodině, který toto stanovuje. Samozřejmě v nejčastěji vyskytujících se případech jsou zákonným zástupcem nezletilého jeho rodiče. Nad osobami stíženými duševní poruchou vykonává náležitý dohled opatrovník, jak vyplývá z § 27 odst. 2 občanského zákoníku. Kromě těchto uvedených osob však mají povinnost vykonávat dohled i ti, kterým uvedené osoby, které nemohou posoudit následky svého jednání, byli s jejich souhlasem přechodně svěřeny do péče. Náležitým dohledem není možné rozumět takový dohled, který by byl za normálních okolností vykonáván stále, nepřetržitě a bezprostředně, neboť v takovém případě by byla zákonem předpokládaná možnost zproštění odpovědnosti těchto osob prakticky vyloučena.³⁷

Z hlediska toho, kdo tedy odpovídá za škodu podle tohoto případu odpovědnosti mohou nastat tyto možnosti:

- a) může být dána výlučná odpovědnost nezletilého nebo osoby s duševní poruchou; tak tomu bude v případech, kdy jsou splněny podmínky odpovědnosti těchto osob, přičemž současně osoby, které měly vykonávat dohled, prokázaly, že tento dohled nezanedbaly;
- b) může být dána výlučná odpovědnost osobám, které vykonávají dohled nad osobami stojícími pod zvláštní péčí zákona; tak tomu bude tehdy, jestliže odpovědnost nezletilých nebo osob s duševní poruchou není dána, a

³⁷ Srov. soudní rozhodnutí R 27/1977

osobám, které nad nimi vykonávaly dohled, se nepodařilo prokázat, že jej nezanedbaly;

- c) může dojít k tomu, že jak osoby pod zvláštní péčí zákona, tak i osoby, které nad nimi vykonávali dohled, odpovídají za škodu společně; tak tomu bude tehdy, jsou-li splněny podmínky odpovědnosti nezletilých nebo osob s duševní poruchou a současně se nepodařilo osobám, které vykonávaly dohled, prokázat, že tento dohled nezanedbaly; a
- d) může dojít k tomu, že poškozenému za vzniklou škodu neodpovídá nikdo, nejsou splněny podmínky odpovědnosti ani u nezletilých nebo osob s duševní poruchou, ani u osob, které vykonávaly dohled.

Vykonává-li takový dohled právnická osoba, její pracovníci dohledem pověřeni sami za škodu takto vzniklou neodpovídají, jejich odpovědnost podle zákoníku práce tím však není dotčena.

Dále se pak jedná o tento typ odpovědnosti za škodu podle § 423 občanského zákoníku v případech, kdy osoba, která se uvede vlastní vinou do takového stavu, že není schopna ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, je povinna nahradit škodu v tomto stavu způsobenou. Jedná se o případy opilosti a požití omamných prostředků a drog. Předpokladem je, aby k tomuto požití došlo zaviněním, tedy alespoň nedbalostí. O toto zavinění nepůjde například tehdy, jestliže jednající osoba neví, že jde o látky s omamnými účinky. Podstatou této odpovědnosti je okolnost, že zavinění se vztahuje k požití omamných látek, nikoli ke vzniku škody. U těch, kteří škůdce přivedli do stavu, kdy nebyl schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, je třeba prokazovat jejich úmyslné zavinění. Pokud takové osoby přivedli škůdce do stavu, kdy není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, úmyslně, odpovídají s ním za způsobenou škodu společně a nerozdílně.

3.2.4 Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům

Ten, kdo způsobil škodu úmyslným jednáním proti dobrým mravům, je za takovou škodu odpovědný podle § 424 občanského zákoníku. Pojem dobré mravy je neurčitý a jeho konkrétní pojmový dosah se určuje až v konkrétním případě a pak je určitelný. Například J. Švestka za ně považuje souhrn obecně sdílených, uznávaných a respektovaných základních norem určujících chování lidí ve smyslu poctivosti, slušnosti, nepodvádění atd.³⁸ Podle okolností případu se také posoudí, zda porušení dobrých mravů bylo tak závažné, aby bylo možno použít sankce podle tohoto případu odpovědnosti za škodu.

Předpoklady vzniku této odpovědnosti za škodu jsou:

- a) jednání porušující dobré mravy;
- b) škoda;
- c) příčinná souvislost mezi a) a b); a
- d) zavinění ve formě úmyslu.

3.2.5 Odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků

Fyzické i právnické osoby provozující dopravu odpovídají za škodu vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu. Nejsou-li však splněny podmínky vzniku této zvláštní odpovědnosti za škodu podle § 427-431 občanského zákoníku, pak škůdce odpovídá pouze podle ustanoveních o obecné odpovědnosti. Jedná se zejména o ty případy, kdy nejde o dopravní prostředek nebo škoda nebyla vyvolána zvláštní povahou provozu. Odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků je odpovědností objektivní, tedy bez ohledu na zavinění. Odpovědnost mají především osoby, které provozují dopravu (dopravci podnikatelé). Může jimi ale být i jiný provozovatel dopravního prostředku. Rozhodující je, aby provozování dopravy bylo hlavní činností takové osoby.

³⁸ Srov. M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák, Občanské právo hmotné II., Aspi, 2006, str. 510

Není rozhodující jakou silou jsou dopravní prostředky poháněny, může jít i o dopravní prostředky nemotorové. A naopak motorové vozidlo je v provozu nejen tehdy, kdy se pohybuje, ale i tehdy, kdy sice stojí, avšak v chodu je jeho motor. Provozem motorového vozidla je také příprava k jízdě a bezprostřední výkony po ukončení jízdy, jako také i výkon potřebný k údržbě vozidla.

Pojem provozovatele není definován. Bývá za něho považován ten, kdo má právní i faktickou možnost, aby organizovaně disponoval vozidlem, což vždy záleží na konkrétních okolnostech. Provozovatel se nemusí vždy krýt s vlastníkem nebo řidičem dopravního prostředku. Místo provozovatele odpovídá za škodu také ten, kdo použije dopravního prostředku bez vědomí nebo proti vůli provozovatele a po dobu opravy dopravního prostředku provozovatel podniku, v němž se oprava provádí. V prvním případě provozovatel odpovídá společně, jestliže takové užití dopravního prostředku svou nedbalostí umožnil.

Předpoklady vzniku této odpovědnosti za škodu jsou:

- a) událost vyplývající ze zvláštní povahy provozu dopravního prostředku a způsobující škodu;
- b) škoda; a
- c) příčinná souvislost mezi a) a b).

Provozovatel se zproští této odpovědnosti, jen jestliže prokáže, že škodě nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat.

3.2.6 Odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným

Za škodu vyvolanou povahou provozu zvláště nebezpečného odpovídá provozovatel stejně jako provozovatel dopravního prostředku, jak jsem výše popsal. Za provoz zvláště nebezpečný je třeba považovat takovou opakovanou činnost organizovanou lidmi, při které jsou využívány výrobně-technické procesy, prostředky, věci, popř. přírodní síly, jež za daných konkrétních poměrů nelze ani při veškeré opatrnosti, péči a kontrole odpovídající poznatkům

současného poznání vědy, techniky a hospodářství plně ovládnout. Takže již z procesu jejich samotného používání hrozí pro okolí nepředvídatelné a zároveň zvýšené riziko ohrožení zdraví, života či majetku. Jedná se o přísnou objektivní odpovědnost.

Předpoklady vzniku této odpovědnosti za škodu jsou:

- a) událost vyvolaná zvláštní povahou nebezpečného provozu a způsobující škodu;
- b) škoda; a
- c) příčinná souvislost mezi a) a b).

3.2.7 Odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech

Občanský zákoník zde rozlišuje několik typů odpovědnosti za škodu. Za prvé se jedná o odpovědnost provozovatelů, kteří poskytují ubytovací služby, za škody způsobené ubytovaným fyzickým osobám na věcech jimi anebo pro ně do prostor provozovatelů vnesených. Vnesenými věcmi jsou takové věci, které byly přineseny do prostor, které byly vyhrazeny k ubytování nebo k uložení věcí, anebo které byly za tím účelem odevzdány provozovateli nebo některému z pracovníků provozovatele. Takovou odpovědnost mají pouze podniky, které poskytují ubytovací služby podle § 754 až 759 občanského zákoníku.

Dále se jedná podle § 433 odst. 2 občanského zákoníku o odpovědnost za škodu těch, kteří provozují činnost spojenou zpravidla s odkládáním věcí fyzických osob. Jedná se zejména o provoz restaurací, jídelen apod. Může jít ale také např. o kulturní či zdravotnická zařízení. Pokud provozovatel nevyhradí pro vnesené věci místo (např. šatna), pak odpovídá i za škodu na věcech, které byly odloženy na místě k tomu obvyklém. Pro vyloučení odpovědnosti za škody na věcech vnesených či odložených však platí liberační důvod, spočívající v tom, že by ke škodě došlo i jinak. Odpovědnosti se však nemůže provozovatel

v těchto dvou typech odpovědnosti za škodu zprostit jednostranným prohlášením či dohodou.

Za třetí se jedná podle § 435 občanského zákoníku o odpovědnost provozovatelů garáží či jiných podniků podobného druhu za škody způsobené na umístěných dopravních prostředcích a jejich příslušenství.

3.2.8 Odpovědnost za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem

I když jde o škodu způsobenou ve veřejnoprávní oblasti, kdy stát vystupuje jako nositel veřejné moci při jejím uplatňování, vzniklá odpovědnost je svou podstatou občanskoprávní (soukromoprávní) odpovědností za škodu, která má ve vztahu k poškozenému povahu přísné objektivní odpovědnosti. Z tohoto důvodu tedy uvádím tento typ odpovědnosti za škodu ve výčtu zvláštních odpovědností za škodu v občanském právu.

Odpovědnost za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem je upravena ve zvláštním zákoně o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci. Účelem této zvláštní úpravy je v první řadě zabezpečit poškozeným účinnou náhradu škody způsobené při výkonu veřejné moci nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. Jejím účelem však je zároveň i působit k předcházení těmto škodám.

Jedná se o objektivní odpovědnost za škodu, nezáleží tedy na zavinění. Nezáleží na zavinění státního orgánu nebo územního samosprávného celku, ani konkrétní úřední osoby. Objektivní odpovědnost je zpřísněna i tím, že zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci nestanoví žádný liberační důvod. Podle § 2 tohoto zákona se odpovědnosti za škodu nelze zprostit, jedná se tedy o tzv. absolutní objektivní odpovědnost.

Za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem odpovídají:

- a) stát při výkonu státní moci; a
- b) územní samosprávné celky při výkonu pravomocí, které jim byly zákonem v rámci jejich samostatné svěřeny.

ad a) odpovědnost státu za škodu při výkonu státní moci

Stát odpovídá za škodu, kterou způsobily státní orgány, právnické osoby a fyzické osoby při výkonu státní správy, která jim byla svěřena. Jménem státu jedná v takto vzniklých odpovědnostních vztazích:

- a) Ministerstvo spravedlnosti, zejména v případě došlo-li ke škodě v občanském soudním řízení nebo v trestním řízení;
- b) příslušný úřad, zejména v případě došlo-li ke škodě v odvětví státní správy, jež náleží do jeho působnosti;
- c) Ministerstvo financí, není-li možné určit příslušný úřad podle bodu b); a
- d) Česká národní banka nebo Nejvyšší kontrolní úřad, bylo-li nezákonné rozhodnutí vydáno těmito orgány nebo došlo-li k nesprávnému úřednímu postupu těmito orgány.

Vznik odpovědnosti za škodu státu při výkonu státní moci vyžaduje existenci těchto předpokladů:

- a) individuální nezákonné rozhodnutí anebo nesprávný úřední postup;
- b) škodu; a
- c) příčinnou souvislost mezi a) a b).

Podle § 5 odst. 1 zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci stát odpovídá za škodu způsobenou rozhodnutím, jež bylo vydáno v občanském soudním řízení, ve správním řízení nebo v řízení trestním. V souladu s ustálenou soudní praxí se za nezákonné rozhodnutí považuje rozhodnutí, které se porušením právní normy aplikované na konkrétní případ, v němž se určují subjektivní práva a právní povinnosti účastníků řízení, ocitá v rozporu s objektivním právem neboli je nezákonné. Podmínkou však je, že nezákonnost rozhodnutí je určena příslušným orgánem, který rozhodnutí pro

nezákonnost zruší či změní. Je také nutno dodat, že právo na náhradu škody lze poškozenému přiznat pouze v případě, jestliže poškozený vyčerpал možnost podat proti nezákonnému rozhodnutí řádný opravný prostředek, ať v řízení soudním či správním. Ustanovení § 8 odst. 2 zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci zmiňuje za řádné opravné prostředky odvolání, rozklad, námitky, odpor, stížnost nebo opravný prostředek podle zvláštního předpisu. Jen v případech zvláštního zřetele hodných lze přiznat poškozenému právo na náhradu vzniklé škody i bez vyčerpání možnosti podání řádných opravných prostředků, např. řídil-li se poškozený nesprávným poučením o opravném prostředku podle § 204 odst. 2 občanského soudního řádu. Byla-li škoda způsobena nezákonným rozhodnutím vykonatelným bez ohledu na právní moc, lze nárok uplatnit i tehdy, pokud rozhodnutí bylo zrušeno nebo změněno na základě řádného opravného prostředku.

Právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím mají podle § 7 zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci nejen účastníci řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí, z něhož jim vznikla škoda, ale i ti, s nimiž nebylo jednáno jako s účastníky řízení, ačkoliv s nimi jako účastníky řízení jednáno být mělo.

Nesprávný úřední postup lze v souladu s ustálenou soudní praxí vymezit tak, že jde o porušení právní normy, která stanoví předepsaný postup státního orgánu, resp. o porušení účelu postupu státního orgánu, jenž, ať již souvisí s rozhodovací činností státního orgánu či nikoli, nenašel svůj bezprostřední výraz v daném rozhodnutí. Podle § 13 odst. 1 zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci je nesprávným úředním postupem také porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě, z toho vyplývá, že nesprávným úředním postupem státního orgánu může být konání i naopak nekonání neboli nečinnost státního orgánu.

Ve snaze předcházet soudním sporům výše uvedený zákon obligatorně ukládá poškozenému předběžně uplatnit formou žádosti právo na náhradu škody

způsobené nezákonným rozhodnutím, jakož i rozhodnutím o vazbě, trestu či ochranném opatření u příslušného ústředního orgánu. Z toho je patrné, že předběžné uplatnění na náhradu tímto způsobem vzniklé škody je podmínkou, aby toto právo mohlo být soudem projednáno v občanském soudním řízení.

Zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci také stanoví možnost státu požadovat tzv. regresní úhradu, tj. úhradu po těch, kteří škodu způsobily a stát jí již poškozeným uhradil. Stát, který poškozené fyzické či právnické osobě způsobenou nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem již nahradil, může požadovat postihem úhradu na úředních osobách a na územních samosprávných celcích v přenesené působnosti, pokud škodu způsobily. Podle § 18 odst. 1 zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci však právo na regresní úhradu vznikne pouze tehdy, byla-li škoda způsobena zaviněným porušením právní povinnosti. Zavinění je v těchto případech povinen prokázat ten, kdo uplatňuje nárok na regresní úhradu, tedy stát. Byla-li škoda způsobena zaviněným porušením právní povinnosti více osob, jsou povinny zaplatit regresní úhradu podle své účasti na způsobení škody. V odůvodněných případech může soud rozhodnout, že odpovídají společně a nerozdílně. Kdo je povinen platit regresní úhradu společně a nerozdílně s jinými, vypořádá se s nimi podle účasti na způsobení vzniklé škody.

Pokud jde o rozsah regresní úhrady uplatněnou vůči osobě, u níž účast na rozhodování náležela k povinnostem vyplývajícím z pracovního poměru, je zde nutné odkázat na úpravu omezeného rozsahu odpovědnosti za škodu zaměstnanců podle § 179 zákoníku práce. To znamená, že tato osoba pak odpovídá pouze do částky rovnající se čtyřapůlnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku před porušením povinnosti, kterým způsobil škodu.

ad b) odpovědnost za škodu územních samosprávných celků při výkonu pravomocí, které jim byly zákonem v rámci jejich samostatné působnosti svěřeny

Také územní celky v samostatné působnosti, stejně jako stát, odpovídají podle § 19 zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci, za škodu, kterou způsobily při výkonu veřejné správy nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. Vznik odpovědnosti za škodu územních samosprávných celků při výkonu pravomocí, které jim byly zákonem v rámci jejich samostatné působnosti svěřeny vyžaduje existenci těchto předpokladů:

- a) individuální nezákonné rozhodnutí anebo nesprávný úřední postup (výklad těchto pojmů viz. výše u výkladu odpovědnosti za škodu státu);
- b) škodu; a
- c) příčinnou souvislost mezi a) a b).

Nahradil-li územní celek v samostatné působnosti škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, při jehož vydání se řídil nesprávným právním názorem státního orgánu, který zrušil v řízení původní zákonné rozhodnutí územního celku v samostatné působnosti, může požadovat regresní úhradu od státu.

S ohledem na výše popsanou možnost státu požadovat regresivní úhradu, mohou tuto úhradu na úředních osobách dle výše uvedeného principu požadovat stejně jako v případě státu, i územní samosprávní celky při výkonu pravomocí, které jim byly zákonem v rámci jejich samostatné působnosti svěřeny.

3.2.9 Odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku

Odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku je upravena zákonem o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku. Tento zákon představuje implementaci směrnice EHS 85/374 ve znění pozdější směrnice EU/1999/34 do českého právního řádu, která se vztahuje jen na odpovědnost výrobce za škodu

způsobenou vadou výrobku, nikoli však i na odpovědnost dodavatele za vadně poskytnutou službu.

Úprava provedená zákonem o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku rozšířila zvýšením požadavků na kvalitu a bezpečnost významným způsobem dosavadní soukromoprávní ochranu spotřebitele. V době přijetí tohoto zvláštního zákona se věnovala značná pozornost, zda má být tato oblast upravena zvláštním samostatným zákonem s podpůrnou působností občanského zákoníku anebo zda má být implementována přímo do občanského zákoníku. Nakonec převážila argumentace podporující první variantu a bylo přijato řešení upravit tuto oblast odpovědnosti za škodu zvláštním samostatným zákonem. Argumentovalo se zejména tím, že zařazení zkoumané materie do systému občanského zákoníku by ještě více zkomplikovalo jeho celkový systém, konkrétně v tomto případě systém úpravy náhrady škody.³⁹

Základní předností zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku je zejména to, že spočívá na principu přísné mimosmluvní objektivní odpovědnosti výrobce. Ustanovení § 2 tohoto zákona přesně vymezuje, kdo je podle tohoto zákona výrobcem.⁴⁰ Ke vzniku odpovědnosti výrobce za škodu se nevyžaduje jeho zaviněný protiprávní úkon. Vzhledem k tomu, výrobce tato přísná objektivní odpovědnost pobízí k tomu, aby v rámci výrobního procesu vytvářel co nejúčinnější záruky pro bezpečnost výrobků a tak předcházel následným majetkovým postihům. Přísná objektivní odpovědnost za škodu zároveň motivuje výrobce k tomu, aby spotřebitele řádně a srozumitelně informovali o tom, jakým způsobem má výrobky používat, aby zůstaly bezpečnými a tím pádem docházelo k co nejmenšímu počtu škod na těchto výrobcích.

Výrobce se zproští odpovědnosti za škodu pouze v případech stanovených § 5 zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, jedná se

³⁹ Srov. M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák a kol., *Občanské právo hmotné II.*, Aspi, 2006, str. 554 a násl.

⁴⁰ Podrobněji M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák a kol., *Občanské právo hmotné II.*, Aspi, 2006, str. 559 a násl.

například o případy, kdy výrobce neuvedl výrobek na trh, nebo kdy s přihlédnutím k okolnostem lze důvodně předpokládat, že vada výrobku, která způsobila škodu, neexistovala v době, kdy výrobce uvedl výrobek na trh, nebo nastala později, nebo vada výrobku je důsledkem plnění těch ustanovení právních předpisů, která jsou pro výrobce závazná.

Spotřebiteli naopak přísná objektivní odpovědnost výrobce za škodu v první řadě zajišťuje zvýšenou právní ochranu. Zjednodušuje a zkracuje případné soudní řízení tím, že odpadají složité a časově náročně vedené důkazy o vyvinění výrobce.

Bezesporu další předností této úpravy je, že odpovědnost výrobce za škodu kryje i případy, kdy osoba poškozená vadou výrobku není k výrobcí v žádném smluvním vztahu. Poškozený spotřebitel při nové koncepci této právní úpravy prokazuje jen protiprávnost, která spočívá v tom, že byl v rozporu se zákonem stanovenou právní povinností uveden do oběhu vadný výrobek, dále vznik škody a její rozsah a konečně také příčinnou souvislost mezi vadou výrobku a vzniklou škodou. Z toho tedy vyplývá, že předpoklady vzniku této odpovědnosti za škodu jsou:

- a) v rozporu se zákonem stanovenou právní povinností byl uveden do oběhu vadný výrobek;
- b) škoda; a
- c) příčinná souvislost mezi a) a b).

Podle § 4 zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku se za vadný výrobek považuje takový výrobek, jestliže z hlediska bezpečnosti jeho užití nezaručuje vlastnosti, které lze od něj oprávněně očekávat, zejména s ohledem na prezentaci výrobku včetně poskytnutých informací, nebo předpokládaný účel, ke kterému má výrobek sloužit, nebo dobu, kdy byl výrobek uveden na trh. V žádném případě však nelze považovat výrobek za vadný pouze z toho důvodu, že později byl uveden na trh dokonalejší výrobek.

Pokud by škoda vznikla v důsledku vady výrobku a současně jednáním nebo opomenutím třetí osoby, odpovídá výrobce za škodu v plném rozsahu. Výrobce však může vůči třetí osobě uplatňovat postih jako důsledek jejího jednání nebo opomenutí, které přispělo ke vzniku škody.

Povinnost výrobce nahradit škodu způsobenou vadou jeho výrobku podle zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku nelze předem vyloučit ani omezit jednostranným prohlášením nebo dohodou. Ujednání, která by takové vyloučení nebo omezení umožňovala, jsou neplatná od samého počátku.

Zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku také stanoví zánik práva na náhradu škody, to zaniká podle § 9a tohoto zákona uplynutím 10 let ode dne, kdy výrobce uvedl na trh vadný výrobek, který způsobil škodu. To neplatí, jestliže v uvedené době byl nárok na náhradu škody uplatněn u soudu.

NÁHRADA ŠKODY V OBCHODNÍM PRÁVU

V této kapitole mé rigorózní práce se budu zabývat výhradně právní úpravou náhrady škody v obchodním právu, resp. v obchodním zákoníku. Vynechám obecný výklad týkající se náhrady škody, neboť o něm jsem se již zmínil výše v kapitole věnované obecnému výkladu o náhradě škody. Ustanovení týkající se náhrady škody se v obchodním právu nachází v obchodním zákoníku. Úprava náhrady škody v obchodním zákoníku je ve vztahu k úpravě občanského zákoníku úpravou zvláštní. Pokud tedy není některá problematika náhrady škody upravena v obchodním zákoníku, pak platí právní úprava v občanském zákoníku. Obecná úprava náhrady škody v obchodním zákoníku má charakter obecné úpravy náhrady škody v obchodních závazkových vztazích a k ní jsou v obchodním zákoníku ještě speciální ustanovení.

Podle § 757 obchodního zákoníku platí tato obecná úprava náhrady škody v obchodním zákoníku i pro odpovědnost za škodu způsobenou porušením povinností stanovených obchodním zákoníkem. Může jít zejména o škodu, která vznikla neoprávněným užíváním obchodní firmy, nekalosoutěžním jednáním nebo neplatností právního úkonu. Také při porušení povinnosti v oblasti společenstevních vztahů vyplývajících z § 66 odst. 2 obchodního zákoníku budou příslušné osoby odpovídat za škodu podle obecné úpravy náhrady škody v obchodním zákoníku.

Touto obecnou úpravou náhrady škody v obchodním zákoníku se také podle § 89 zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších právních předpisů řídí odpovědnost za škodu způsobenou porušením povinností podle tohoto zákona, pokud sám tento zákon nestanoví něco jiného.

Speciálními ustanoveními náhrady škody v obchodním zákoníku jsou například ustanovení vztahující se k akciové společnosti. Jedná se například o ustanovení § 181 odst. 5 obchodního zákoníku, podle kterého má akciová společnost právo na náhradu škody, která jí vznikla úhradou nákladů soudního řízení, vůči členům představenstva v případě nesplnění jejich povinnosti svolat mimořádnou valnou hromadu akciové společnosti, Dalším příkladem může být ustanovení § 194 odst. 5 obchodního zákoníku, podle kterého má akciová společnost právo na náhradu škody vůči členům představenstva, kterou způsobili porušením právních povinností při výkonu působnosti představenstva.

Speciálními ustanoveními náhrady škody v obchodním zákoníku jsou pak dále taky ustanovení u jednotlivých smluvních typů, jako například u kupní smlouvy (§ 440 odst. 1, § 469 a 470 obchodního zákoníku), smlouvy o dílo (§ 564 s odkazem na § 440 obchodního zákoníku), smlouvy o skladování (§ 533 obchodního zákoníku), nebo smlouvy mandátní (§ 570 obchodního zákoníku).

4.1 Obecná odpovědnost za škodu

Obecná odpovědnost za škodu dle obchodního zákoníku je objektivní odpovědností. Předpoklady vzniku této odpovědnosti za škodu tedy jsou:

- a) porušení své povinnosti ze závazkového vztahu;
- b) škoda;
- c) příčinná souvislost mezi a) a b); a
- d) ten, kdo způsobil škodu, neprokázal existenci liberačního důvodu, kterým jsou okolnosti vylučující odpovědnost.

Neuplatňuje se zde tedy hledisko, zda podnikatel, který porušil svůj závazek, toto porušení zavinil nebo ne. Na druhé straně zde existují určité liberační důvody. Podle § 373 obchodního zákoníku, podnikatel není povinen nahradit škodu, pokud prokáže, že porušení povinností bylo způsobeno

okolnostmi vyučujícími odpovědnost. Podle § 374 obchodního zákoníku se za tyto okolnosti vylučující odpovědnost považuje překážka, jež nastala nezávisle na vůli povinné strany a brání jí ve splnění její povinnosti, jestliže nelze rozumně předpokládat, že by povinná strana tuto překážku nebo její následky odvrátila nebo překonala, a dále, že by v době vzniku závazku tuto překážku předvíдалa. Při posouzení, zda povinná strana mohla překážku překonat se nevychází z jejich okamžitých a zvláštních poměrů, ale vychází se z posouzení, zda to bylo možné při vynaložení veškeré péče, kterou lze od podnikatele obecně očekávat. Podle M. Tomsy se v podstatě toto vymezení blíží charakteristice vyšší moci.⁴¹ Odpovědnost za škodu však nevylučuje překážka, která vznikla teprve v době, kdy povinná strana byla v prodlení s plněním své povinnosti, nebo vznikla z jejich hospodářských poměrů.

Poškozená strana nemá nárok na náhradu škody ani v případě, pokud nesplnění povinností povinné strany bylo způsobeno jednáním poškozené strany nebo nedostatkem součinnosti, ke které byla poškozená strana povinna (§ 376 obchodního zákoníku). Jednání poškozeného může být jak aktivní, tak i pasivní, tj. neposkytnutí nebo nedostatečné poskytnutí součinnosti, kterou poškozený poskytnout měl. V praxi bude nutno v řadě případů posoudit, která skutečnost, které jednání nebo čí nečinnost je příčinou nesplnění povinnosti povinné strany ve smyslu tohoto ustanovení.⁴² Upozorňuji, že toto ustanovení je kogentní, smluvní strany je dohodou nemohou vyloučit.

⁴¹ Podrobněji I. Štenglová, S. Plíva, M. Tomsa, Obchodní zákoník, komentář, 7. vydání, C. H. Beck 2002, str. 950

⁴² Podrobněji I. Štenglová, S. Plíva, M. Tomsa, Obchodní zákoník, komentář, 7. vydání, C. H. Beck 2002, str. 951

NÁHRADA ŠKODY V PRACOVNÍM PRÁVU

V této kapitole mé rigorózní práce se budu zabývat výhradně právní úpravou náhrady škody v pracovním právu. Opět, jako v případě výkladu náhrady škody v obchodním právu, vynechám obecný výklad týkající se náhrady škody, neboť o něm jsem se již zmínil výše v kapitole věnované obecnému výkladu o náhradě škody. Ustanovení týkající se náhrady škody se v pracovním právu nachází v zákoníku práce. Na rozdíl od většiny ostatních evropských zemí je pracovněprávní odpovědnost za škodu řešena výhradně v rámci pracovněprávní odpovědnosti podle pracovněprávních norem. Například ve Švédsku, kde jsem měl možnost rok studovat na právnické fakultě univerzity Lund a také jsem se tam mimo jiné zabýval otázkou náhrady škody ve švédském soukromém právu, je pracovněprávní odpovědnost za škodu posuzována podle ustanoveních obecné odpovědnosti za škodu. Konkrétně se vychází z principů stanovených v zákoně o odpovědnosti za škodu. Obecnou odpovědností podle tohoto zákona je odpovědnost subjektivní, tedy s ohledem na zavinění, dostačující je zavinění z nedbalosti. Podle okolností konkrétního případu se pak posoudí, zda je třeba k odpovědnosti za škodu nedbalost hrubá nebo jen nedbalost mírná. Určité odlišnosti odpovědnosti za škodu ve švédském pracovním právu od obecné odpovědnosti za škodu se pak ve Švédsku upravují zejména v zákoně o zaměstnání a v kolektivních smlouvách.

Po krátké odbočce úpravě náhrady škody ve švédském soukromém právu, se vracím zpátky k české pracovněprávní úpravě, zde je pro pracovněprávní odpovědnost typické, že může vzniknout pouze za předpokladu, že již existuje, nebo existoval některý ze základních pracovněprávních vztahů. Smyslem pracovněprávní odpovědnosti za škodu je v obecné poloze ochrana základních

pracovněprávních individuálních vztahů. Odpovědnost za škodu podle zákoníku práce nastupuje zásadně pouze v případech, kdy ke škodě došlo při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Plněním pracovních úkolů se rozumí podle § 25 nařízení vlády č. 108/1994 Sb., jimž se provádí zákoník práce, výkon pracovních povinností vyplývajících z pracovního poměru, jiná činnost konaná na příkaz zaměstnavatele či činnost, která je předmětem pracovní cesty. Plněním pracovních úkolů je také činnost konaná pro zaměstnavatele na podnět odborové organizace nebo také činnost konaná pro zaměstnavatele z vlastní iniciativy, pokud k ní zaměstnanec nepotřebuje zvláštní oprávnění nebo ji nekoná proti výslovnému zákazu zaměstnavatele. V přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů jsou podle výše uvedeného nařízení vlády také úkony potřebné k výkonu práce a úkony během práce obvyklé nebo nutné před počátkem práce nebo jejím skončením. Takovými úkony však nejsou cesta do zaměstnání a zpět, stravování či vyšetření ve zdravotnickém zařízení.

Základní dělením odpovědnosti za škodu je v pracovním právu dělení na odpovědnost zaměstnance za škodu a odpovědnost zaměstnavatele za škodu.⁴³

Krátce se také zmíním o odpovědnosti za škodu vyplývající z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr.

5.1 Základní srovnání odpovědnosti za škodu zaměstnavatele a zaměstnance

Odpovědnost zaměstnavatele za škodu způsobenou zaměstnanci je vždy objektivní, to znamená bez ohledu na zavinění. Tato odpovědnost vzniká již vznikem samotné škody na straně zaměstnance při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Naopak odpovědnost zaměstnance za škodu způsobenou zaměstnavateli je vždy subjektivní, to znamená, že ke vzniku

⁴³ Srov. M. Galvas, Z. Gregorová, D. Hrabcová, I. Pichová, J. Zachariáš, Pracovní právo ČR, Brno, 1999, str. 300 a násl.

odpovědnosti je ještě potřeba zavinění zaměstnance. Zaměstnanec nenese riziko vyplývající z provozu zaměstnavatele a odpovídá zásadně jen za skutečnou škodu.

Dalším základním rozdílem mezi odpovědností zaměstnavatele a zaměstnance za škodu je výše náhrady škody. Zde se projevuje ochranná funkce zákoníku práce ve vztahu k zaměstnanci. Dle § 179 odst. 2 zákoníku práce nesmí výše náhrady škody přesáhnout u jednotlivého zaměstnance částku rovnající se čtyřapůlnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku před porušením povinnosti. Toto omezení se však uplatňuje pouze na škodu způsobenou zaměstnancem z nedbalosti. Neplatí však, pokud zaměstnanec způsobil škodu úmyslně nebo v opilosti, kterou si sám způsobil, nebo po zneužití návykových látek, bližší podrobný výklad o rozsahu škody v pracovním právu jsem již uvedl v obecném výkladu o rozsahu náhrady škody.

5.2 Odpovědnost zaměstnance za škodu

Jak jsem již zmínil, pro odpovědnost zaměstnance za škodu je charakteristické, že se vždy jedná o odpovědnost za zavinění, tj. odpovědnost subjektivní.

Rozlišují se tyto typy odpovědnosti zaměstnance za škodu: obecná odpovědnost; odpovědnost za nesplnění povinností k odvracení škody; odpovědnost za schodek na svěřených hodnotách, které je zaměstnanec povinen vyúčtovat a odpovědnost za ztrátu svěřených předmětů. Rozdíl mezi obecnou a zvláštními případy odpovědnosti za škodu spočívá v různých předpokladech vzniku odpovědnostního vztahu, jak ukáží na jednotlivých případech odpovědnosti.

5.2.1 Obecná odpovědnost

Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou:

- a) vznik škody na straně zaměstnavatele;
- b) porušení právních povinností ze strany zaměstnance;
- c) příčinná souvislost mezi a) a b); a
- d) zavinění zaměstnance.

Podle § 178b odst. 2 zákoníku práce však zaměstnanec neodpovídá za škodu, která vyplývá z hospodářského rizika. Podle důvodové zprávy k zákoníku práce jde zejména o škody a ztráty, které vzniknou nepatrným přehlédnutím nebo nepozorností a nepřesahují stanovené procento výrobků, a dále se jedná o škody způsobené při zkušební výrobě.

Odpovídá-li za škodu několik zaměstnanců, je každý z nich povinen hradit poměrnou část škody podle míry svého zavinění.

5.2.2 Odpovědnost za nesplnění povinností k odvrácení škody

Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou:

- a) vznik škody na straně zaměstnavatele;
- b) porušení prevenční povinnosti upozornit na hrozící škodu, případně proti ní zakročit;
- c) příčinná souvislost mezi a) a b);
- d) zavinění zaměstnance; a
- e) skutečnost, že škodu není možno uhradit jinak.

5.2.3 Odpovědnost za schodek na svěřených hodnotách, které je zaměstnanec povinen vyúčtovat

Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou:

- a) vznik škody ve formě schodku na svěřených hodnotách;
- b) písemná dohoda o hmotné odpovědnosti, je jí možno uzavřít pouze se zaměstnancem starším 18-ti let; a

c) zavinění zaměstnance, které je presumováno.

Tento druh odpovědnosti za škodu však vzniká jen v případě, pokud došlo ke schodku na svěřených hodnotách, nikoliv však pokud zboží bylo poškozeno nebo zničeno. Zde by pak zaměstnanec odpovídal za vzniklé škody podle ustanoveních o obecné odpovědnosti.

Základem této odpovědnosti je písemná dohoda o hmotné odpovědnosti uzavřená mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Může se jednat o dohodu s jedním zaměstnancem, pak jde o individuální hmotnou odpovědnost nebo může být tato dohoda uzavřena s více zaměstnanci najednou, pak jde o společnou hmotnou odpovědnost. Při společné odpovědnosti za schodek se jednotlivým zaměstnancům určí podíl náhrady podle poměru jejich dosažených hrubých výdělků, přičemž výdělek jejich vedoucího a zástupce se započítává ve dvojnásobné výši.

Dohoda o hmotné odpovědnosti může být uzavřena jak samostatně, tak může být součástí pracovní smlouvy. Musí však být podle § 176 odst. 2 zákoníku práce pod sankcí neplatnosti uzavřena písemně. Podstatou této dohody je, že zaměstnanec přejímá odpovědnost za schodek na svěřených hodnotách, které je povinen vyúčtovat, na kterémkoliv pracovišti, v kterémkoliv funkci spojené s touto odpovědností a při společné hmotné odpovědnosti v jakémkoliv kolektivu společně odpovědných zaměstnanců, kam bude kdykoliv později po vzniku pracovního poměru přeložen, převeden nebo zařazen. Proto při převedení na jinou práci nebo při přeložení není třeba uzavírat se zaměstnancem novou dohodu o hmotné odpovědnosti. Zaměstnanec však od ní může odstoupit, je-li převáděn na jinou práci, zařazován na jiné pracoviště, překládán, nebo pokud zaměstnavatel v době do jednoho měsíce od obdržení jeho písemného upozornění neodstraní závady v pracovních podmínkách, které brání řádnému hospodaření se svěřenými hodnotami.

5.2.4 Odpovědnost za ztrátu svěřených předmětů

Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou:

- a) vznik škody, a to ve formě ztráty svěřených předmětů;
- b) písemné potvrzení o převzetí svěřeného předmětu, má povahu osvědčení o dohodě mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem; a
- c) zavinění, které je presumováno.

5.3 Odpovědnost zaměstnavatele za škodu

Odpovědnost zaměstnavatele za škodu je na rozdíl od odpovědnosti zaměstnance vždy objektivní. Zaměstnavatel tedy odpovídá zaměstnanci za škodu i pokud neporušil žádnou právní povinnost. Je pro ni charakteristické, že převládá funkce reparační, tedy snaha o náhradu škody v plném rozsahu.⁴⁴

Rozlišují se tyto typy odpovědnosti zaměstnavatele za škodu: obecná odpovědnost, odpovědnost za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání, odpovědnost za škodu na odložených věcech a odpovědnost za škodu vzniklou pracovníkovi při odvracení škody. Obecná odpovědnost zaměstnavatele za škodu se uplatní, jestliže nebudou splněny předpoklady odpovědnosti za škodu podle nějakého zvláštního případu odpovědnosti, jak se o nich níže zmíním.

5.3.1 Obecná odpovědnost

Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou:

- a) vznik škody na straně zaměstnance při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním;

⁴⁴ Podrobněji M. Bělina a kol, Pracovní právo, C. H. Beck, 2004, str. 327 a násl.

- b) porušení právních povinností ze strany kohokoliv (i ostatních zaměstnanců, pokud tuto škodu způsobili v rámci plnění pracovních úkolů); a
- c) příčinná souvislost mezi a) a b).

Ustanovení § 187 odst. 3 zákoníku práce však vylučuje odpovědnost zaměstnavatele za škodu v případě škody na dopravním prostředku, kterého zaměstnanec použil při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním bez jeho souhlasu.

5.3.2 Odpovědnost za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání

O pracovní úraz se jedná v případě, kdy došlo k porušení zdraví, které bylo zaměstnanci způsobeno při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním nezávisle na jeho vůli krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů. Jako pracovní úraz se též posuzuje úraz, který zaměstnanec utrpěl pro plnění pracovních úkolů. K úrazu tak dochází v době, kdy již zaměstnanec pracovní úkoly neplní, ale dochází k němu právě proto, že zaměstnanec tyto úkoly plnil nebo bude plnit.

O nemoc z povolání se jedná v případě, jestli jde o nemoce, které jsou nařízením vlády č. 290/1995 Sb. zařazeny do seznamu nemocí z povolání. V tomto seznamu jsou nemoci z povolání charakterizovány značně obecně, takže v každém konkrétním případě velice záleží na posouzení nemoci znalcem z oboru zdravotnictví.

Předpoklady vzniku této odpovědnosti za škodu jsou:

- a) škoda na straně zaměstnance;
- b) pracovní úraz nebo nemoc z povolání; a
- c) příčinná souvislost mezi a) a b).

Jedná se, jak jsem již zmínil u obecného výkladu o odpovědnosti zaměstnavatele za škodu, o odpovědnost objektivní. Zaměstnavatel se však může odpovědnosti zprostit, buď zcela anebo zčásti, za podmínek stanovených §

191 zákoníku práce. Jedná se např. o případy, kdy škoda byla způsobena tím, že zaměstnanec svým zaviněným porušil předpisy k zajištění bezpečnosti nebo si zaměstnanec způsobil škodu v opilosti a zaměstnavatel nemohl škodě zabránit. Aby se zaměstnavatel mohl odpovědnosti zprostit zcela, musí být tyto důvody jedinou příčinou škody.

5.3.3 Odpovědnost za škodu na odložených věcech

Předpoklady vzniku této odpovědnosti za škodu jsou:

- a) vznik škody na věcech odložených v souvislosti s plněním pracovních úkolů
nebo v přímé souvislosti s ním u zaměstnavatele; a
- b) odložení věcí na místě k tomu určeném nebo na místě obvyklém.

5.3.4 Odpovědnost při odvracení škody

Předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou:

- a) vznik věcné škody;
- b) zaměstnanec zakročoval proti škodě, kterou sám úmyslně nevyvolal; a
- c) zaměstnanec si počínal způsobem přiměřeným okolnostem.

5.4 Odpovědnost za škodu vyplývající z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr

Dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr jsou určitým specifickým právním vztahem, jehož obsahem je výkon práce zaměstnance pro zaměstnavatele za odměnu mimo rámec pracovního poměru. Uzavírat dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr je možné pouze v případech a na druh práce, který stanoví zákoník práce. Těmito dohodami jsou dohoda o provedení práce a dohoda o pracovní činnosti. Právní úprava týkající se těchto dohod je

upravena v části čtvrté zákoníku práce. Pokud touto částí zákoníku práce některé otázky týkající se těchto dohod nejsou upraveny, použijí se na ně příslušná ustanovení zákoníku práce týkající se obsahu pracovního poměru a odpovědnosti za škodu v pracovním poměru. Mohou však být použity pouze taková ustanovení, na která je odkázáno v části čtvrté zákoníku práce.

5.4.1 Odpovědnost za škodu zaměstnance

Vznikne-li v případě existence dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr zaviněným porušením povinností při výkonu práce nebo v přímé souvislosti s ním zaměstnavateli škoda, odpovídá zaměstnanec za tuto škodu stejným způsobem jako zaměstnanec v pracovním poměru. I pro tento typ odpovědnosti za škodu platí, že se jedná vždy o subjektivní odpovědnost, tj. odpovědnost vznikající v závislosti na zavinění zaměstnance.

Základním rozlišením mezi dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr a pracovním poměrem je předpoklad osobního výkonu práce zaměstnance pro zaměstnavatele. U dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr je na rozdíl od výkonu práce v pracovním poměru možné konat práci za pomoci rodinných příslušníků uvedených v dohodě. Toto pak skýtá problémy s ohledem na případný vznik škody při plnění těchto pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s nimi. V případě, že společně se zaměstnancem koná práci rodinný příslušník a tento způsobí při výkonu práce svým zaviněným porušením povinností zaměstnavateli škodu, vzniká otázka, na základě jaké právní úpravy a který subjekt bude zaměstnavateli odpovídat za škodu. Jedná-li se o škodu způsobenou při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním, není možné aplikovat odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Na druhé straně není mezi zaměstnavatelem a rodinným příslušníkem zaměstnance pracovněprávní vztah, a tak není možné aby mezi nimi vznikl pracovněprávní odpovědnostní vztah. Na základě výše uvedeného zákoník práce v tomto směru jasně stanovuje, že za škodu způsobenou zaměstnavateli rodinným příslušníkem

zaměstnance, kterou způsobil svým porušením povinností při výkonu práce nebo v přímé souvislosti s ním, odpovídá zaměstnanec, který dohodu o pracích konaných mimo pracovní poměr se zaměstnavatelem uzavřel.

Ohledně výše náhrady za škodu platí, že zaměstnanec, který koná práci na základě dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr, odpovídá za škodu stejně jako zaměstnanec v pracovním poměru. Dále však platí, že jde-li o náhradu škody vzniklou při výkonu práce na základě dohody o provedení práce, nesmí výše náhrady škody způsobené z nedbalosti přesáhnout třetinu skutečné škody a zároveň nesmí být vyšší než třetina odměny sjednané za provedení této práce. Výjimku tvoří případy, kdy zaměstnanec odpovídá za schodek na hodnotách svěřených k vyúčtování podle § 176 zákoníku práce a za ztrátu svěřených předmětů podle § 178 zákoníku práce. Z dikce platné právní úpravy vyplývá, že zákonodárce rozlišuje výši náhrady škody u dohody o pracovní činnosti a dohody o provedení práce. Vzhledem k rozsahu dohody o pracovní činnosti, který může činit až v průměru polovinu stanovené týdenní pracovní doby za dobu, na kterou byla uzavřena, nejdéle však dvanáct měsíců, je výše náhrady škody vyměřena ve stejné výši jako v případě odpovědnosti za škodu vyplývající z pracovního poměru. Dohoda o pracovní činnosti je tak v tomto směru postavena naroveň k pracovnímu poměru.

5.4.2 Odpovědnost za škodu zaměstnavatele

Vznikne-li na základě dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr škoda zaměstnanci při výkonu práce nebo v přímé souvislosti s ním, odpovídá zaměstnavatel za škodu stejně jako zaměstnancům v pracovním poměru. Jedná se opět o objektivní odpovědnostní vztah, kdy výše náhrady škody dosahuje úrovně skutečné škody a je možné ji snížit pouze v případě spoluzavinění zaměstnance. Vznikne-li škoda rodinnému příslušníkovi zaměstnance, kterou vykonává na základě dohody mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, odpovídá

zaměstnavatel za škodu způsobenou těmto rodinným podle příslušných ustanovení občanského zákoníku.

5.5 Právní úprava náhrady škody v novém zákoníku práce

Právní úprava náhrady škody v novém zákoníku práce vychází shodně jako právní úpravy náhrady škody v současném zákoníku práce z odpovědnostního právního vztahu mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, který je co do způsobu vzniku závislý na pracovněprávním vztahu. Předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu samozřejmě nadále zůstává vznik škody při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním v důsledku porušení povinností nebo na základě jiné právní skutečnosti. V případě odpovědnosti zaměstnance za škodu se rovněž nadále bude vyžadovat jeho zavinění. Žádné zásadnější změny tedy s ohledem na základní principy předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu zaměstnanců a zaměstnavatelů nová pracovněprávní úprava nepřinese.

Právní úprava odpovědnosti zaměstnance za škodu nadále bude rozlišovat obecnou odpovědnost a zvláštní typy odpovědnosti. V případě vzniku škody na straně zaměstnavatele nedbalostním jednáním zaměstnance bude výše náhrady škody nadále limitována vzhledem k průměrnému výdělku zaměstnance.

Úprava odpovědnosti zaměstnavatele za škodu nadále také bude rozlišovat obecnou odpovědnost a zvláštní typy odpovědnosti (odpovědnost za škodu na odložených věcech, odpovědnost při odvracení škody). Zabezpečení zaměstnance pro případ poškození zdraví při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání se však předpokládá upravit zvláštním zákonem, a to zákonem o úrazovém pojištění zaměstnanců (§ 275 nového zákoníku práce). Dle mého

názoru, je tato skutečnost nejzásadnější novinkou nové pracovněprávní úpravy náhrady škody.

Dle přechodných ustanovení nového zákoníku práce se budou nároky z pracovního úrazu, k němuž došlo přede dnem nabytí účinnosti právní úpravy úrazového pojištění zaměstnanců nebo z nemoci z povolání, která byla zjištěna přede dnem nabytí účinnosti právní úpravy úrazového pojištění zaměstnanců, na náhradu škody, o kterých bylo pravomocně rozhodnuto nebo o nich byla uzavřena dohoda anebo byla-li náhrady škoda poskytována, řídit dosavadními právními předpisy, tj. současným zákoníkem práce.

Odpovědnost zaměstnavatele nadále zůstane vždy objektivní, při níž zaměstnavatel bude odpovídat za vzniklou škodu bez ohledu na zavinění. Zaměstnavatel bude odpovídat za škodu, která vznikla zaměstnanci při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním bez ohledu na skutečnost, kdo tuto škodu způsobil, odpovídat bude zásadně za celou vzniklou škodu, bez možnosti limitace s výjimkou situace, kdy škodu způsobil rovněž zaměstnanec.

Další změnou, i když nepříliš zásadní, bude neupravovat jako zvláštní případ odpovědnosti za škodu na straně zaměstnance škodu způsobenou vadnou prací (vyrobením zmetku). Podle důvodové zprávy k novému zákoníku práce se tato úprava do nové právní úpravy nepřebírá proto, že pro ni není dána dostatečná ústavní opora. Vyrobí-li zaměstnanec zmetek (vadný výrobek) bude mu za vykonanou práci příslušet mzda, plat nebo odměna z dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr a zaměstnanec bude v tomto případě odpovídat za škodu podle obecných ustanovení zákoníku práce o náhradě škody, tedy maximálně do výše čtyřapůlnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku a ne jako dosud, kdy zaměstnanec za vyrobení zmetka z nedbalosti odpovídal pouze do částky rovnající se jeho průměrnému měsíčnímu výdělku.

SROVNÁNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY NÁHRADY ŠKODY V OBČANSKÉM PRÁVU S ÚPRAVOU V PRÁVU OBCHODNÍM A PRACOVNÍM

Jak jsem již zmínil v systému soukromého práva je právní úprava náhrady škody v občanském právu (občanském zákoníku) obecná, a úprava v obchodním a pracovním právu je úpravou zvláštní. Proto mají také tyto úpravy v obchodním zákoníku, resp. v zákoníku práce přednost před obecnou občanskoprávní úpravou obsaženou v občanském zákoníku. Občanské právo obsahuje základní právní úpravu soukromoprávních vztahů obecně, což samozřejmě platí i pro úpravu náhrady škody. Určité rozdíly mezi úpravami náhrady škody v občanském, obchodním a pracovním právu, jako např. v rozsahu náhrady škody nebo promlčecí době práva na náhradu škody, jsem již nastínil v kapitole mé rigorózní práce věnující se obecnému výkladu náhrady škody. Z tohoto důvodu je již v této kapitole nebudu uvádět a zaměřím se na základní charakteristiku srovnání úpravy náhrady škody v občanském právu s úpravou v právu obchodním a pracovním a následně stručně zmíním jejich odlišnosti, ale i jejich provázanost a spojitost.

Při pokusu o srovnání právní úpravy odpovědnosti za škodu v občanském právu a v právu pracovním docházíme ke zjištění, že existuje, vzhledem k obsahu jednotlivých odpovědnostních právních vztahů, poměrně malý okruh institutů upravených shodným způsobem. Na druhou stranu obchodní právo nemá tak široce upravenou problematiku náhrady škody a proto je mnoho ustanovení občanského zákoníku týkající se náhrady škody, které se užijí i na

obchodněprávní vztahy. Z tohoto důvodu se zde zaměřím zejména na srovnání právní úpravy v občanském zákoníku s úpravou v zákoníku práce.

Pro vznik občanskoprávní, obchodněprávní i pracovněprávní odpovědnosti za škodu je nezbytné, aby byly naplněny zákonem stanovené předpoklady. Tyto předpoklady jsou pro všechny tři typy odpovědnosti za škodu shodné, s výjimkou zavinění. Podrobně jsem tyto předpoklady již zmínil ve stěžejní kapitole mé rigorózní práce věnující se obecnému výkladu náhrady škody. Rozdíly v jednotlivých právních úpravách jsou dále například v rozsahu škody (podstatný rozdíl mezi úpravou v občanském právu a úpravou v právu pracovním), jak jsem již také podrobněji zmínil výše.

K značnému rozcházení právní úpravy odpovědnosti za škodu v občanském právu s právem pracovním dochází s ohledem na zavinění. V občanském právu je obecná odpovědnost za škodu subjektivní, tedy za zavinění. Důkazní břemeno k vyvrácení domněnky viny nese škůdce. Naopak objektivní odpovědnost je vždy zvláštním druhem odpovědnosti. V pracovním právu je však i obecná odpovědnost zaměstnavatele za škodu objektivní, tj. bez ohledu na zavinění. Odpovědnost zaměstnance za škodu je naopak vždy subjektivní. V případě obecné odpovědnosti zaměstnance za škodu a odpovědnosti zaměstnance za porušení povinnosti k odvrácení škody je důkazní břemeno existence zavinění zaměstnance na straně zaměstnavatele. V ostatních případech odpovědnosti zaměstnance za škodu je toto zavinění zaměstnance presumováno.

Pracovněprávní odpovědnostní vztah se dále liší od občanskoprávního samozřejmě zejména svým předmětem a jeho subjekty. Subjekty pracovněprávního odpovědnostního vztahu mohou samozřejmě být jen zaměstnanci a zaměstnavatelé. Dále se na rozdíl od pracovního práva v občanském právu vychází z rovného postavení subjektů. Pracovní právo naopak zvýhodňuje zaměstnance oproti zaměstnavateli z důvodu zachování sociální jistoty zaměstnance. Toto zvýhodnění se především projevuje

v omezení rozsahu náhrady škody způsobené zaměstnancem, jak jsem již blíže rozebral v kapitole věnující se obecnému výkladu rozsahu náhrady škody v českém soukromém právu.

Nejpodstatnější rozdíly mezi občanskoprávní a pracovněprávní úpravou náhrady škody tedy určitě spatřuji v zavinění a rozsahu náhrady škody. V rozsahu náhrady škody také vidím nepodstatnější rozdíl mezi úpravou náhrady škody v občanském zákoníku a stručnou úpravou v zákoníku obchodním, a to samozřejmě s ohledem na nemožnost snížení náhrady škody soudem v obchodněprávních vztazích na rozdíl od občanskoprávních či pracovněprávních vztahů.

Předmětem pracovněprávního vztahu mohou být zásadně jen škody, ke kterým došlo pouze při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním (vysvětlení tohoto pojmu viz. výše). Pokud by však vznikla škoda nad rámec plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním, pak by mohlo dojít mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem k občanskoprávní odpovědnosti. Tak by tomu bylo např. při vybočení zaměstnance z plnění pracovních úkolů, tzv. exces.

V občanském právu se na rozdíl od práva pracovního rozlišuje odpovědnost smluvní a mimosmluvní. Pracovněprávní odpovědnostní vztah nemůže totiž existovat, na rozdíl od občanskoprávního, bez předchozího základního pracovněprávního vztahu, nejčastěji pracovní smlouvy, jak jsem již zmínil výše.

K občanskoprávní a současně i k pracovněprávní odpovědnosti za škodu může dojít vznikem jedné škodné události, porušením jedné právní povinnosti. Tak tomu bude např. kdy zaměstnavatel, který nahradil poškozenému zaměstnanci způsobenou škodu podle pracovněprávních předpisů náhrady škody, má nárok na náhradu škody vůči tomu, kdo poškozenému za takovou škodu odpovídá podle ustanovení občanského práva. To znamená, že v tomto případě, když dojde k porušení právních povinností stanovených občanským právem, může dojít k pracovněprávní odpovědnosti. O tento případ se může

např. konkrétně jednat, když zaměstnanec utrpí škodu na svých věcech v důsledku porušení právní povinnosti jiné osoby. Pak bude za tuto škodu zaměstnanci odpovídat zaměstnavatel podle ustanoveních zákoníku práce o obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu, jestliže škoda vznikla při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. A zároveň odpovědná osoba, která porušila právní povinnosti, bude odpovídat za škodu tomuto zaměstnavateli podle ustanoveních občanského zákoníku.

Na druhou stranu zase porušení pracovněprávních povinností nemusí vždy vyvolat pouze pracovněprávní odpovědnost, ale může vyvolat také občanskoprávní odpovědnost. Tak tomu bude v případě, kdy zaměstnanec poruší zaviněně povinnosti vyplývající z pracovního poměru a tímto jednáním způsobí škodu třetí osobě. V takovém případě dojde ke vzniku občanskoprávní odpovědnosti za škodu mezi zaměstnavatelem a třetí osobou, jíž vznikla škoda. A zároveň dojde ke vzniku pracovněprávní odpovědnosti za škodu zaměstnance vůči zaměstnavateli. Takovým konkrétním příkladem může být situace, kdy zaměstnanec opravárenské firmy provádí opravu v bytě fyzické osoby, která o provedení opravy danou firmu (zaměstnavatele) požádala. Zaviněným porušením povinnosti vyplývající z pracovního poměru zaměstnance vznikne na majetku této fyzické osoby škoda. Dojde tak ke vzniku občanskoprávní odpovědnosti za škodu mezi opravárenskou firmou (zaměstnavatelem) a fyzickou osobou, které škoda vznikla a zároveň ke vzniku pracovněprávní odpovědnosti zaměstnance za škodu, kterou způsobí svému zaměstnavateli. Za předpokladu, že protiprávním jednáním je naplněna skutková podstata trestného činu, došlo by navíc ještě ke vzniku trestněprávní odpovědnosti.

NÁHRADA ŠKODY V EVROPSKÉM MEZINÁRODNÍM SOUKROMÉM PRÁVU

Pro co nejdůkladnější pochopení pojmu náhrady škody v českém soukromém právu uvádím také tuto problematiku vyskytující se v evropském mezinárodním soukromém právu. Myslím si, že úprava náhrady škody v evropském mezinárodním soukromém právu je velice důležitá, mj. vzhledem ke vstupu České republiky do Evropské unie. V této kapitole mé rigorózní práce se zabývám zejména definicí pojmu náhrady škody v evropském mezinárodním soukromém právu a tím, co znamená pojem místo, kde se vyskytla škodná událost.

Hlavním předpisem upravující oblast náhrady škody v evropském mezinárodním soukromém právu je nařízení rady č. 44/2001, zvané Bruselské nařízení. Toto nařízení upravuje soudní příslušnost, rozhodnutí a výkon rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních s výjimkami stanovenými v úvodním článku tohoto nařízení, jedná se např. o sociální zabezpečení nebo otázky týkající se právní způsobilosti fyzických osob. Toto nařízení je závazné pro všechny členské státy Evropské unie.

Ustanovení týkající se náhrady škody se vyskytuje v části tohoto nařízení týkající se zvláštní soudní příslušnosti, kde se stanoví za jakých podmínek může být odpůrce žalován v jiném členském státě, než ve kterém má trvalé bydliště nebo je jeho státním příslušníkem. Obecná soudní příslušnost je stanovena tak, že fyzická či právnická osoba může být žalována v kterémkoliv členském státu bez ohledu na její státní příslušnost. Ustanovení týkající se náhrady škody stanoví, že škůdce může být žalován v jiném členském státě, než ve kterém má trvalé bydliště nebo je jeho státním příslušníkem, a to ve státě, ve kterém se

vyskytla škodná událost. Zde však nastává otázka, co se rozumí pod pojmem škodná událost a soud jakého státu má v těchto případech soudní příslušnost. Zda se jedná o místo, kde se škoda vyskytla nebo o místo, kde byla škoda způsobena (kde škůdce konal či nekonal). Dle soudní praxe evropského soudního dvora se jedná o místo, kde škůdce konal či případně nekonal, tak také o místo, kde se škoda vyskytla. Toto pravidlo evropský soudní dvůr poprvé vyslovil v případě *Handelswerkerij Bier* proti *Mines de Potasse*. Jednalo se o případ, kdy byla způsobena škoda vypouštěním odpadů do řeky, ke kterému došlo ve Francii. Škoda však tímto znečištěním vznikla také společnosti sídlící v Nizozemí (*Handelswerkerij Bier*). Tato společnost se tak rozhodla žalovat škůdce u soudu v Nizozemí. Evropský soudní dvůr v tomto případě svůj výrok argumentoval tím, že příliš úzký výklad pojmu, jen pro jedno z míst, by pak mohl působit negativně z důvodu záměny mezi obecnou soudní příslušností a zvláštní soudní příslušností týkající se náhrady škody. Dále pak také tím, že z důvodu dostupnosti důkazů je mnohem praktičtější, aby škůdce mohl být žalován u soudů členských států, kde se škoda vyskytla, tak také u soudů členských států, kde škůdce konal či případně nekonal.

Dalším stěžejním případem, který potvrdil toto základní pravidlo vyslovené ve výše zmíněném případě *Handelswerkerij Bier* proti *Mines de Potasse*, byl případ *Dumez France* proti *Hessische Landesbank*. Ale evropský soudní dvůr v tomto případě navíc zavedl nové pravidlo týkající se problematiky škody na majetku způsobené nepřímo poškozené osobě. Evropský soudní dvůr zde vyslovil, že místo, kde se škoda vyskytla, a kde je tedy možno škůdce žalovat, znamená pouze místo, kde utrpěla škodu jen přímo poškozená osoba, a nikoliv také místo, kde utrpěla škodu třetí osoba, jako následek škody, kterou utrpěla původně poškozená osoba. Konkrétně se v tomto případě jednalo o to, že z důvodu nesolventnosti německé banky (*Hessische Landesbank*), která měla financovat zhotovení několika staveb, byla tato výstavba pozastavena. Stavbu prováděla německá stavební společnost, která prostřednictvím zprostředkovatele

uzavřela smlouvu o této výstavbě s francouzskou společností Dumez. Ta se z tohoto důvodu rozhodla žalovat Hessische Landesbank u francouzského soudu. Ale jak vyplývá z výše zmíněného evropský soudní dvůr rozhodl, že v tomto případě bylo možno žalovat jen u německého soudu, kde vznikla přímá škoda německé stavební společnosti.

Samozřejmě, že v případech, kde jsou tato místa shodná problém, soud jaké země má příslušnost nevzniká, neboť je bez pochyby, který soud (jakého státu) bude mít soudní příslušnost. Takovými typickými případy jsou škody vzniklé při dopravních nehodách. Praxe evropského soudního dvora je taková, že osoba, která způsobila dopravní nehodu může být tedy žalována jen v místě, kde byla dopravní nehoda způsobena. Nemůže však být žalována v místě, kde poškozený trpí následky újmy na zdraví vzniklé při dopravní nehodě. Toto pravidlo bylo poprvé vysloveno v případě Visser proti Hoogeveen.⁴⁵

⁴⁵ Podrobněji K. Hertz, *Jurisdiction in Contract and Tort under the Brussels Convention*, DJOF Publishing 1992, str. 112 a násl.

ZÁVĚR

Jak vyplývá z mé rigorózní práce, náhrada škody je jedním z odpovědnostních vztahů v soukromém právu, ale zcela jistě nejčastěji se vyskytující. Na úvod této rigorózní práce, v její stěžejní kapitole, jsem se zabýval obecným výkladem o náhradě škody společným pro právní úpravu v občanském zákoníku, obchodním zákoníku i zákoníku práce. Již zde jsem upozorňoval na odlišnosti, které se vyskytují v úpravách náhrady škody jednotlivých oborů soukromého práva.

Náhrada škody je v obecném smyslu právním institutem, kterým právo reaguje na takové chování subjektů, jehož výsledkem je vznik majetkové nebo nemajetkové újmy. Účelem náhrady škody je zjednání nápravy a odstranění důsledků, které způsobením škody vznikly. Jedná se o právní vztah, jehož obsahem je existence zvláštních povinností, které jsou subjektům uloženy vedle, nebo namísto povinností stanovených původním právním vztahem, jehož fungování bylo narušeno způsobením škody, pokud se jedná o smluvní odpovědnost za škodu. Jde-li o delikt ní odpovědnost za škodu, tak vzniká mezi subjekty zcela nový právní vztah.

K odpovědnosti k náhradě škody v soukromém právu dochází za splnění následujících obecných předpokladů: šlo o protiprávní úkon nebo o zákonem kvalifikovanou událost vyvolávající škodu, vznikla škoda, existuje příčinná souvislost mezi protiprávním úkonem nebo zákonem kvalifikovanou událostí a vznikem škody a nakonec v některých případech odpovědnosti za škodu i zavinění ve formě buď úmyslu nebo nedbalosti.

V současném soukromém právu je kladen velký důraz na prevenci škod. Ta se projevuje jak v občanském zákoníku, tak zároveň v obchodním zákoníku a zákoníku práce. Tato zásada je také z jednou funkcí náhrady škody.

Dále jsem stručně vyložil právní úpravu v soukromoprávních kodexech, tj. občanském zákoníku, obchodním zákoníku a zákoníku práce. Uvedl jsem základní principy těchto právních úprav a krátce zhodnotil porovnání úpravy náhrady škody v občanském právu ve srovnání s právem obchodním a pracovním.

V občanském zákoníku je upravena jednak obecná odpovědnost za škodu, a pak zvláštní případy odpovědnosti za škodu. Těmito případy jsou: odpovědnost za poškození, ztrátu či zničení věci, jež je předmětem závazku; odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo použito při plnění závazku; odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání; odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům; odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků; odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným; odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech. Také jsem zde stručně vylíčil případy dvou typů odpovědnosti za škodu vyskytující se ve zvláštních samostatných zákonech, a to zákoně o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a zákoně o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku.

Následně jsem vylíčil stručnou úpravu náhrady škody v obchodním zákoníku, zejména s důrazem na obecnou odpovědnost za škodu v obchodněprávních vztazích.

V zákoníku práce je rozlišena odpovědnost za škodu zaměstnance a zaměstnavatele. Rozlišují se tyto případy odpovědnosti zaměstnance za škodu: obecná odpovědnost, odpovědnost za nesplnění povinností k odvracení škody, odpovědnost za schodek na svěřených hodnotách, které je zaměstnanec povinen vyúčtovat a odpovědnost za ztrátu svěřených předmětů. U odpovědnosti zaměstnavatele za škodu se rozlišují tyto případy odpovědnosti: obecná odpovědnost, odpovědnost za škodu při pracovních úrazech a nemocech

z povolání, odpovědnost za škodu na odložených věcech a odpovědnost za škodu vzniklou zaměstnanci při odvracení škody.

Jak vyplývá z mé rigorózní práce, obě právní úpravy náhrady škody, jak v občanském právu, tak i v právu pracovním mají společné znaky a jsou mezi sebou provázány, ale zároveň mají mnoho odlišností. Provázaností myslím zejména případy, kdy může např. porušením pracovněprávních povinností dojít k občanskoprávní odpovědnosti za škodu a naopak porušením občanskoprávních povinností může dojít k pracovněprávní odpovědnosti za škodu. Naproti tomu, stručná právní úprava náhrada škody v obchodním zákoníku samozřejmě nemá zdaleka tolik odlišností od úpravy v občanském zákoníku, jako je tomu mezi úpravou v občanském zákoníku a zákoníku práce.

Také jsem částečně nastínil v kapitole věnující se obecnému výkladu náhrady škody a kapitole věnující se náhradě škody v pracovním právu právní úpravu náhrady škody ve Švédsku, kde jsem využil své znalosti švédského práva, které jsem získal během mého ročního studijního pobytu na právnické fakultě univerzity Lund. Ve Švédsku není zvláštním předpisem upravena odpovědnost zaměstnavatelů a zaměstnanců za škodu. Ale vychází se tam z ustanoveních o odpovědnosti za škodu společné celému systému soukromého práva. Domnívám se, že v tomto směru je úprava v České republice praktičtější. Neboť určitá specifika odpovědnosti za škodu v pracovním právu si podle mého názoru žádají podrobnější úpravu, která lépe vystihne problematiku týkající se náhrady škody v pracovněprávních vztazích.

Na druhou stranu se ale domnívám, že švédská právní úprava náhrada škody určitě může být inspirativní pro české právo a o některých jejích znacích by již mohlo být uvažováno v souvislosti s jejich zařazením do nového občanského zákoníku, který se v současné době připravuje. Obecně lze soudit, že současný stav úpravy občanskoprávní odpovědnosti za škodu včetně jejího nikoliv zcela vyjasněného vztahu ke zvláštním případům odpovědnosti za škodu není v současném občanském zákoníku zcela uspokojivý. Z tohoto důvodu by

určitě i tato otázka měla být v novém občanském zákoníku řešena. V této souvislosti by v novém občanském zákoníku, dle jeho návrhu, např. měla být zachována konstrukce povinnosti nahradit škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům, jak je obsažena v platném občanském zákoníku. Tato úprava by se však neměla chápat jako zvláštní případ odpovědnosti za škodu, jak je tomu dosud, ale jako případ obecný, protože i kategorie dobrých mravů je obecnou kategorií soukromého práva, z níž soukromé právo jako celek vychází. Celková konstrukce odpovědnosti za škodu v občanském právu bude samozřejmě ale nadále založena na kombinaci obecné úpravy a zvláštních úprav.

V návrhu nového občanského zákoníku se také objevují nové typy odpovědnosti za škodu, jako například odpovědnost za škodu způsobenou náhodou, odpovědnost za škodu způsobenou zvířetem a odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku by měla být včleněna do občanského zákoníku a nikoliv být obsažena v samostatném zákoně, jak je tomu dosud.

S ohledem na vztah občanského a obchodního práva by nová úprava měla vyjít z koncepce, že dosavadní rozdíl mezi obecnou úpravou subjektivní odpovědnosti v občanském zákoníku a obecnou úpravou objektivní odpovědnosti v obchodním zákoníku je umělý a že je matoucí zachovat ho i pro účely nové právní úpravy. Z věcného záměru nového občanského zákoníku vyplývá, že pokud dnes § 374 obchodního zákoníku spojuje při konstrukci objektivní odpovědnosti liberační důvody s existencí předvídatelné a odvrátitelné překážky, konstruuje jinými slovy též odpovědnostní znak, jaký subjektivní odpovědnost zná pod označením nevědomá nedbalost. Nový občanský zákoník proto při konstrukci obecné odpovědnosti za škodu vyjde z koncepce, že tato odpovědnost bude pojata jako subjektivní, s presumovaným zaviněním z nedbalosti. Rozdíl mezi podnikateli a nepodnikateli však bude v konstrukci jejich presumované nedbalosti. Při jednání osoby, která není podnikatelem, bude její nedbalost spatřována v takovém porušení pečlivosti

a opatrnosti, jakých lze požadovat po každém průměrném člověku (člověku průměrných vlastností). Naproti tomu při jednání podnikatelů bude za nedbalostní jednání považováno to, které nebude vyhovovat požadavkům kladeným na zvláštní znalosti, dovednosti nebo pečlivost té které profese (určitého oboru činnosti). Stejná kvalita činnosti bude požadována i na osobě, která, aniž je k tomu nucena, podnikne jednání, k nimž jsou potřebné zvláštní znalosti nebo dovednosti nebo mimořádná pečlivost.

Věřím, že nová soukromoprávní úprava náhrady škody, i včetně úpravy náhrady škody v novém zákoníku práce, jak jsem se o ní stručně zmínil v kapitole věnující se náhradě škody v pracovním právu, bude prospěšná a vyřeší úspěšně určité problémy a nejasnosti současné právní úpravy náhrady škody.

Seznam použité literatury:

- M. Knappová, J. Švestka, J. Dvořák a kol. Občanské právo hmotné, svazek II., ASPI, 2005
- V. Knapp a kol. Občanské právo hmotné, svazek II., Codex Bohemia, 1995
- V. Knapp Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu, Stát a právo I., ČSAV, 1956
- J. Bičovský, M. Holub Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou, Linde Praha, 1995
- O. Jehlička, J. Švestka, M. Škárová a kol. Občanský zákoník, komentář, C. H. Beck, 2004
- Š. Luby Prevencia a zodpovednosť v občanskom prave, SAV, 1958
- J. Fiala a kol. Občanské právo hmotné, Masarykova univerzita v Brně, 2002
- M. Holub, J. Fiala, J. Bičovský a kol. Komentář k občanskému zákoníku, Linde Praha, 2005
- J. Švestka Odpovědnost za škodu v občanském právu, Academia, 1966
- J. Bičovský, M. Holub, M. Pokorný, J. Hochman, J. Kobliha, R. Ondruš Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním, Linde Praha, 2004
- I. Štenglová, S. Plíva, M. Tomsa a kol. Obchodní zákoník, komentář, C. H. Beck, 2002
- I. Pelikánová a kol. Obchodní právo II., Aspi, 2003
- P. Raban Obchodní zákoník, Eurounion Praha, 2006

- V. Horáček O omezení odpovědnosti za škodu
v obchodních vztazích, Právo a podnikání
č. 10, 1997
- M. Bělina a kol. Pracovní právo, C. H. Beck, 2004
- M. Bělina Odpovědnost v československém
pracovním právu, AUC Iuridica č. 3-
4/1982
- M. Součková a kol. Zákoník práce, komentář, C. H. Beck,
2004
- M. Galvas, Z. Gregorová, D.
Hrabcová, I. Píchová, J. Zachariáš Pracovní právo České republiky,
Masarykova univerzita, 1999
- M. Galvas, Z. Gregorová Ke vztahu rizika a odpovědnosti
v československém pracovním právu,
Právník 10/1986
- Z. Novotný, L. Drápal Zákoník práce s judikaturou a
souvisejícími předpisy, C. H. Beck, 2005
- J. Jakubka Zákoník práce pro praxi, Anag, 2004
- J. Hochman, A. Kottnauer Zákoník práce, komentář, Linde Praha,
2005
- J. Hochman Pracovní právo v soudní praxi, C. H.
Beck, 1994
- K. Witz Závazek pracujícího k náhradě škody
způsobené při výkonu zaměstnání,
ORAC, 1997
- A. Brejcha Odpovědnost v soukromém a veřejném
právu, Codex Bohemia, 2000
- P. Šámal, F. Púry, S. Rizman Trestní zákon, komentář, C. H. Beck,
1995

- A. Winterová a kol. Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, Linde Praha, 2005
- M. Bogdan Swedish Law in the New Millenium, Norstedts Juridik, 2000
- F. Schmidt The Law of Labour Relations in Sweden, 1962
- P. S. James General Principles of the Law of Torts, third edition, Butterworth&Co, 1969
- R. Blanpain International Encyclopedia for Labour Law and Industrial Relations, vol. 5
- K. Hertz Jurisdiction in Contract and Tort under the Brussels Convention, DJOF Publishing, 1992